

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
KOMUNIKĀCIJAS STUDIJU NODAĻA

ANTISEMĪTISMA DISKURSS LAIKRAKSTĀ „LATVIJAS SARGS”
(1920–1928)

BAKALAURA DARBS

Autore: Kristiāna Kirša
Stud.apl. kk06055
Darba vadītāja: vadošā pētniece Dr.hist. Vita Zelče

RĪGA 2009

ANOTĀCIJA

Darba temats „Antisemītisma diskurss laikrakstā „Latvijas Sargs” (1920-1928)”.

Pētījuma mērķis ir, veicot empīrisku pētījumu, noskaidrot diskursa konstrukciju un tā saturu laikraksta “Latvijas Sargs” publikācijās (1920–1928).

Teorētiskajā daļā tiek aplūkots jēdziens, mediju diskurss, to loma diskursa un realitātes veidošanā, kā arī antisemītisma teorētisks skaidrojums. Metodoloģijas aprakstā tiek apskatīts kontentanalīzes, kritiskās diskursa un vēsturiskās diskursa analīzes teorētiskais skaidrojums un pielietojuma pamatojums, kā arī aprakstīta atlasīto publikāciju satura pētniecības gaita. Empīriskajā daļā pēc mediju diskursu pētnieku Rūtas Vodakas (*Ruth Wodak*) un Martina Rīsigla (*Martin Reisingl*) piedāvātās vēsturiskās diskursa analīzes metodes trīsdimensiju analītiskās shēmas tiek veikts laikraksta „Latvijas Sargs” antisemītisma diskursa satura pētījums.

Veiktais empīriskais pētījums atklāj, ka antisemītisma diskursa konstruēšanai laikrakstā „Latvijas Sargs” izmantotas daudzveidīgas lingvistiskās realizācijas formas. Plaši tiek lietoti dažādi mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi, stilistiskās figūras, kā arī atšķirīgi leksikas slāņi, galvenokārt ar emocionāli negatīvu nokrāsu, tādējādi mērķauditorijai apzināti radot negatīvu priekšstatu par ebreju minoritāti.

Atslēgvārdi: mediju diskurss, realitāte, antisemītisms, laikraksts „Latvijas Sargs”

ANOTATION

An item of the work is Discourse of Antisemitism in Newspaper "Latvijas Sargs" (1920 – 1928).

The target of the exploration is using empiric investigation clarify the construction of discourse and its content in publications in newspaper „Latvijas Sargs” in the period of 1920-1928.

In the theoretical part of the work a concept, media discourse, their role in the formation of discourse and reality as well as theoretical clarification of anti-Semitism are considered. In the description of methodology a content analysis, a theoretical clarification of critical discourse and historical discourse and foundation of the application are considered, as well as a running of investigation works of the content of selected publications are described. In the empiric part of the work the content of anti-Semitism discourse in the newspaper „Latvijas sargs” is being examined by the three-dimensional scheme of analysis of the historical discourse of Ruth Wodak and Martin Reisigl.

The empiric reserearch reveals that for the construction of Anti semitism discourse in newspaper "Latvijas Sargs" there were (are) used sever linguistic relisation forms. Most frequently - several imaginative means if expression, stilistic figures as well as different lexical groups, mostly with negative nuance, by that intentionally creating a negative conception about the Jewish minoroty.

Key words : media discourse, reality, anti-Semitism, newspaper „Latvijas Sargs”

SATURS

Ievads	1
1. Diskurss un realitāte	3
1.1. Mediju konstruētā realitāte	3
1.2. Diskursa koncepts.....	4
1.3. Mediju diskursu loma aizspriedumu veidošanā	5
2. Antisemītisms kā diskriminācijas forma	7
2.1. Antisemītisma skaidrojums	7
2.2. Antisemītisma izpausmes veidi	8
2.3. Antisemītisma izcelsme un attīstība	9
3. Antisemītisma izpausmes Latvijā	12
3.1. Antisemītisma vēsturiskā attīstība Latvijā	12
3.2. Antisemītisma izpausmes Latvijā 20. gadsimta sākumā	13
4. Preses loma antisemītisma diskursa paušanā	18
4.1. Latvijas prese 20. gadsimta 20. gados	18
4.2. Laikraksts „Latvijas Sargs”	22
5. Pētījuma metodoloģija	24
5.1. Kontentanalīze	24
5.2. Kritiskā diskursa analīze	25
5.2.1. Kritiskās diskursa analīzes pieejas	26
5.2.1.1. Vēsturiskā diskursa analīze	27
5.2.1.2. Diskriminējošie diskursi	29
5.3. Publikāciju satura pētniecības gaita	30
6. Antisemītisma diskurss laikrakstā „Latvijas Sargs”	33
6.1. Antisemītisma diskursa publikāciju kvantitatīvs raksturojums	33
6.2. „Mēs – viņi” diskursa konstrukcija	38
6.3. Argumentācijas stratēģijas	40
6.4. Lingvistiskās realizācijas formas	44
Secinājumi	46
Izmantotie informācijas avoti	49

IEVADS

Šodien pasaulē mīt vairāk nekā 14 miljonu ebreju jeb gandrīz 0,25 % visas mūsdienu cilvēces, ebreju etnoss ir viens no vecākajiem pasaulē – tā vēsture aizsākusies aptuveni 1900 gadus pirms mūsu ēras, taču 2000 gadu laikā ebreju īpatsvars cilvēces vidū samazinājies vairāk nekā 100 reizi. Tās ir ebreju traģiskā likteņa sekas – tūkstošiem reizi viņi tikuši vajāti, apspiesti un fiziski iznīcināti, tomēr nekad nevienai varai un antibreijiskai kustībai nav izdevies salauzt viņu etnisko vitalitāti un dzīvotspēju, kā rezultātā ebreju etnoss vienmēr atjaunojās, uzsver ebreju vēstures Latvijā pētnieks Leo Dribins.¹ Antisemītisma vēstures Latvijā izziņāšana akadēmiskajā pētniecībā ienāca vien 20. gs. 90. gados. Joprojām ir daudz tās neizvērtētu problēmu, to vidū – Latvijas preses attiecības ar antisemītismu.

Izvirzītā pētnieciskā problēma: noskaidrot kā un kādā veidā laikrakstā “Latvijas Sargs” tiek konstruēts antisemītisma diskurss.

Izvēlētais pētniecības lauks ir Latvijas preses vēsture un tajā rodamais diskriminējošais antisemītisma diskurss. Pētījuma objekts – laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijas (1920–1928) un pētījuma priekšmets: laikraksta publikāciju antisemītisma diskurss.

Pētījuma mērķis ir, veicot empīrisku pētījumu, noskaidrot diskursa konstrukciju un tā saturu laikraksta “Latvijas Sargs” publikācijās (1920–1928).

Par darba teorētisko pamatojumu izmantots diskursa jēdziens, mediju diskurss, to loma diskursa un realitātes veidošanā, kā arī antisemītisma teorētisks skaidrojums.

Jāatzīst, ka līdz šim antisemītisma izziņāšanā veikti ievērojami mazāk pētījumu un tam adresēts mazāks skaits publikāciju nekā attiecībā uz holokausta tematiku. Par ievērojamāko latviešu pētījumu saistībā ar antisemītisma izpausmēm Latvijā uzskatāms L. Dribina apkopotais „Antisemītisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats” (2002). Jāmin arī A. Strangas veidotais „Ebreji un diktatūras Baltijā (1926–1940)” (1. izd. – 1997; 2. izd. – 2002) un „Ebreji Baltijā. No ienākšanas pirmsākumiem līdz holokaustam. 14. gadsimts–1945. gads” (2008), kā arī A. Ezergaiļa ievērojamais darbs „Holokausts vācu okupētajā Latvijā. 1941–1944” (angļu val. – 1996; latviešu val. – 1999), kur analizētas ebreju–latviešu attiecības visā to pastāvēšanas vēsturē, lielu uzmanību pievēršot parlamentārās republikas un K. Ulmaņa autoritārisma posmam. Arī šobrīd latviešu vēsturnieku uzmanības lokā ir holokausta vēsture un ar to saistītie notikumi Latvijā, ko pierāda tam veltītie „Latvijas Vēsturnieku komisijas rakstu” sējumi. Paralēles iespējams saskatīt ar Didža Bērziņa izstrādāto bakalaura darbu

¹ Dribins, L. (2002). *Antisemītisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats*. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 4. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 11. lpp.

„Nacistiskā antisemītisma propaganda laikrakstā "Tēvija" 1941. gada jūlijā: latviešu (līdz)dalības diskurss” (2008), kas gan veidots par atšķirīgu laika un okupācijas periodu.

Izvēlēta pētniecības metode – kontentanalīze sniedz ieskatu analizējamo publikāciju materiāla kvantitatīvajā raksturojumā, tādējādi gūstot priekšstatu par to biežumu un intensitāti izvēlētajā laika periodā. Vēsturiskā diskursa analīze kā pētniecības metode tika izvēlēta tā iemesla dēļ, ka līdzīgi kā citas kritiskās diskursa analīzes pieejas, vēsturiskā diskursa analīze pēta gan rakstīto, gan runāto valodu kā sociālas prakses formu. Pētot vēsturiskus, organizatoriskus un politiskus tematus un tekstus, vēsturiskā diskursa analīze mēģina integrēt lielu daudzumu pieejamo zināšanu, kas saistītas ar vēsturiskiem avotiem, kā arī sociālo un politisko jomu fonam, kuros identificējami pētāmie diskursi.

Ar šo pētījumu, izvērtējot publikācijas pēc izvēlētajām pētniecības metodēm, būs iespējams izdarīt secinājumus par publikācijās konstruētā antisemītisma diskursa saturu un dinamiku laikrakstā „Latvijas Sargs” laika posmā no 1920. līdz 1928. gadam.

1. DISKURSS UN REALITĀTE

1.1. Mediju konstruētā realitāte

Pētnieks Niklass Lūmans (*Niklas Luhman*) uzsver, ka viss, ko vien indivīds zina par apkārtējo sabiedrību un pasauli, kurā mīt, tiek iepazīts, izmantojot masu medijus, taču tai pat laikā – cilvēki tik daudz zina par masu medijiem, ka nav spējīgi pilnībā uzticēties šiem avotiem.²

Komunikācijas studiju teorētiķis Kolins B. Grants (*Colin B. Grant*) norāda, ka gan komunikācijas instrumenti, gan mediji jau kopš rakstības pirmsākumiem attīstījuši mūsu uztveres formas, kā arī disciplinējuši tās saistībā ar dažādiem, specifiskiem uztveres apstākļiem. Šī iemesla dēļ mediju sistēmas attīstījušās divējādā efektivitātē –, no vienas puses, mediju piedāvāto izpausmju satura semantiskā efektivitāte, no otras, – kā instrumentu un rīkojumu strukturālo efektu nozīmes, kas darbojas ievērojami ārpus individuālo mediju lietotāju kontroles un atpazīšanas spējām.³

„Realitātes konstruēšana” aizvien vairāk un neizbēgami parādās ar nozīmju vai ar moduļu lietošanas palīdzību, kas aizgūti no funkcionāli diferencētu sabiedrību kompleksām mediju sistēmām (t.s. realitātes konstruēšanas modularizācija), kā arī stilu attēlojuma medijos adaptācijas un transformēšanās ceļā.⁴ Kā pamato K. Grants, tas izskaidrojams ar faktu, ka mediji vēsturiskās attīstības gaitā kļuvuši par nozīmīgāko socializācijas instrumentu un indivīds aizvien biežāk tiek pakļauts mediju konstruētai pieredzei, kam bieži vien nav nekādas atbilstības ar reālo pieredzi.

Bairona Rīvsa (*Byron Reeves*) pieeja masu mediju procesam skaidro, ka ikviens saņēmējs ir intelektuāli aktīvs, organizēts un apstrādā stimulus, ko saņem no vides, nevis tieši atbild uz tiem. Sociālās izziņas orientācija komunikācijā pierāda, ka cilvēki konstruē realitātes skatu punktus, kurus rada informācija un viedokļi, kas tiek iegūti no medijiem un sociāliem kontaktiem. Šie kontakti ietekmē viedokļus, kas kļūst par daudzo ietekmju paliekām.⁵ N. Lūmens to raksturo: „Turpinās „ir” pārveidošana par kā tam „patiesībā vajadzētu būt.”⁶

Kā uzsver komunikācijas pētnieki, mediji ne tikai pasīvi ataino kultūru, bet arī aktīvi to rada un veido – tas, kā mediji izvēlas tēmas, strukturē dialogus un veido diskusiju, uzskatāms par mediju ietekmes galveno aspektu. Notikums pats par sevi uzskatāms tikai par

² Luhman, N. (2000). *The reality of mass media*. Cambridge: Polity Press. P. 1.

³ Grant, C. B. (2003). *Rethinking communicative interaction: New interdisciplinary horizons*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. P. 139.

⁴ Turpat.

⁵ Luhman, N. (2000). *The reality of mass media*. P. 54.

⁶ Turpat. 80. lpp.

vienu ziņu, taču mediji ap to konstruē iespējamās situācijas, notikumu attīstības gaitas variācijas, kā arī sekas. Tādējādi iespējams secināt, ka publicētās ziņas ir mediju konstruēts notikuma vai temata attēlojums – patiesā notikuma, izpausmes vai uzvedības selektīva versija.

1.2. Diskursa koncepts

Par diskursa koncepta pirmsākumiem uzskatāmi filozofa Mišela Fuko (*Michael Foucault*) darbi. M. Fuko koncentrēja uzmanību uz diskursa un varas attiecībām – sākotnēji ar atzinumu, ka pastāv cieša saistība starp tematu un veidu, kādā tas tiek organizēts. Fuko uzsvēra, ka semiotikas kodi un to nozīmes nepastāv ārpus sabiedrības un vēstures, bet gan tie vienmēr ir pakļauti vēsturiskiem un sociāliem kontekstiem, gūstot virsroku pār varas attiecībām un konfliktiem – diskurss kodē attiecības starp dažādību, atšķirībām un varu, kas ir nozīmīgas konkrētajā vēsturiskajā brīdī, tādējādi jebkurā sabiedrībā pastāv konstanta ideoloģiska cīņa dažādu diskursu starpā. Fuko diskursa īpašības raksturoja: „Diskurss var būt gan pielietojams varas instruments, gan tās rezultāts.”⁷

Pētnieks Jirgens Links (*Jürgen Link*) diskursu definē kā sociālu nevis individuālu izturēšanos: „Es uztveru diskursu kā institucionalizētu valodas rīcību, kas pamudina uz rīcību, pārņem varu un veido realitāti.”⁸

Kritiskās lingvistikas pētnieks Ginters Kress (*Gunther Kress*) diskursu raksturo: „Institūcijas un sociāla klasifikācija sevī ietver specifiskas nozīmes, kas tiek skaidri un sistemātiski formulētas valodas lietojumā. Sekojot franču filozofa M. Fuko skaidrojumam, manuprāt, šīs, sistemātiski organizētās izteiksmes definējamas kā diskursi. Diskursi ir sistemātiski organizētas izteikumu kopas, kas izsaka nozīmes un vērtības, tie veido iespējamo izteikumu kopu par konkrēto tematu, organizē un strukturē veidu, kādā konkrētais temats, jautājums vai process tiek lingvistiski raksturots, nodrošinot aprakstus, noteikumus, sociālu un individuālu rīcību pieļāvumus un aizliegumus.”⁹

Diskursu pētniece Rūta Vodaka (*Ruth Wodak*) raksturo diskursu – valodu kā „sociālas prakses” formu, tās lietojumu runā un rakstos. Diskurss tiek raksturots kā sociāla prakse, kas sevī ietver dialektisku saistību starp konkrētu diskursīvu notikumu un situāciju, organizāciju un sociālu struktūru, kura to konstruē, kā arī kura kļūst konstruēta ar diskursa palīdzību.

⁷ Peterson, M. A. (2003). *Anthropoloy & mass communication: media and myth in the new millennium*. New York, Oxford: Berghahn Books. P. 96.

⁸ Reislgl, M., Wodak R. (2001). *Discourse and discrimination: rhetorics of racism and anti-semitism*. London, New York: Routledge. P. 27.

⁹ Cit. pēc: Fowler, R. (1991). *Language in the news: discourse and ideology in the press*. London, New York: Routledge. P. 42.

Diskurss tiek sociāli radīts un uzlabots, - tas veido situācijas, kompetences un cilvēku savstarpējo attiecību sociālās identitātes.¹⁰ Diskursa ietvaros realitāte netiek vienkārši atspoguļota – diskurss eksistē neatkarīgi no realitātes, lai arī caur aktīvu subjektu un to sociālo kontekstu līdzdalību un izmaiņu klātbūtni, tas ietekmē un veido realitāti.

Izmantojot diskursus, sociālie aktori rada zināšanu, situāciju un sociālo lomu objektus, kā arī identitātes un interpersonālas attiecības starp dažādām sociālajām grupām. Diskursīva rīcība uzskatāma par sociāli nozīmīgu – tā lielā mērā ir atbildīga par atšķirīgu sociālo apstākļu veidošanos, tā var veicināt sociālā *status quo* atjaunošanos, leģitimāciju vai pat tā iznīcināšanu. Sociālajā līmenī, izmantojot lingvistiskās reprezentācijas formas daudzējādos kontekstos, diskursīvā prakse var ietekmēt grupu veidošanos un kalpot par līdzekli, lai nodibinātu vai noslēgtu varas un dominances attiecības starp sociālām grupām un klasēm, dzimumiem, nacionālām, etniskām, reliģiskām, politiskām, kultūras minoritātēm un vairākumu.¹¹

Diskursīvajai praksei var sekot nozīmīgi ideoloģiski efekti, kas var veicināt vai reproducēt nevienlīdzīgas varas attiecības, piemēram, antisemitismu, kuru diskursa analīzes pētnieks Teuns A. van Dīks (*Teun A. van Dijk*) definē kā sociālas dominantes sistēmu – specifisku vienas grupas pārsvaru pār citu grupu, kas tiek balstīts uz konstruētām etniskām, ārējā izskata, izcelsmes, kultūras vai valodas atšķirībām.¹² Rezultātā diskurss var kļūt par ideoloģiski izplatītu un neskaidri strukturētu varas, politiskās kontroles un dominantes, kā arī diskriminējoši stratēģisku valodas lietojumu.

1.3. Mediju diskursu loma aizspriedumu veidošanā

Stereotipu un aizspriedumu medijos pētnieks Valters Stefans (*Walter G. Stephan*) apgalvo: „Masu mediji uzskatāmi par nozīmīgu sociālās ietekmes avotu, tādējādi, kādas grupas vai minoritātes atainojums medijos neizbēgami ietekmē indivīda attieksmi pret tiem. Pastāv dažādi veidi, kādos mediju aizspriedumi var tikt atbalstīti vai pastiprināti, galvenokārt – ignorējot mērķa grupu dalībniekus, konstruējot tos negatīvā vai mazvērtīgā kontekstā u.c., kas tiek veidots ar mērķi izmainīt attieksmes pret minētajām mērķa grupām (piemēram, etniskām mazākumtautībām).¹³

¹⁰ Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter, E. (2000). *Methods of text and discourse analysis*. Los Angeles, London, New Dehli, Singapore: SAGE. P. 26.

¹¹ Wodak, R., De Cillia, R., Reisigl, M., Liebhart, K. (1999). *The discursive construction of national identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press. P. 8.

¹² Dijk, T. A. (2005). *Discourse and racism in Spain and Latin America*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. P. 2.

¹³ Augoustinos, M., Reynolds, K. J. (2001). *Understanding prejudice, racism, and social conflict*. London: Sage Publications Ltd. P. 267.

Lingvistikas teorētiķis Rodžers Fovlers (*Roger Fowler*) skaidro, ka „medijiem, tai skaitā, laikrakstiem ir sevišķa nozīme ideoloģiju veidošanā un to starpniecībā, jo tie spēj sasniegt ievērojamu skaitu indivīdu jebkurā laikā, kā arī mediji piešķir interesi, atveidojot status quo jeb pastāvošo situāciju, izmantojot jēdzienu un notikumu konstruējumu”.¹⁴

Savukārt diskursa un komunikācijas teorētiķe Karmena Kaldesa-Kulthārde (*Carmen Rosa Caldas-Coulthard*) uzsver, ka laikrakstu publikācijas nav uzskatāmas par dabiskā ceļā veidojušos fenomenu, bet tās tiek sociāli un kulturāli noteiktas – ziņas pašas par sevi nav notikums, bet gan ideoloģiski konstruēts ziņojums par konkrēto notikumu. K. Kaldesa-Kulthārde skaidro, ka līdzšinējie pētījumi pierāda, ka laikrakstu ziņojumiem ir spēcīga ietekme uz indivīdu izpratni un attieksmēm sociālās vides ietvaros..¹⁵

Diskriminējošo diskursu pētnieks Teins van Dīks (*Teun van Dijk*) apliecina, ka galvenās un ietekmīgākās rasisma formas identificējamās mediju saturā, tādējādi bieži vien indivīdu viedoklis par imigrantiem vai minoritātēm tiek balstīts uz to atainojumu un reprezentāciju medijos. T. van Dīks uzsver, ka rasisms kā process sevī ietver piekļuves kontroli publiskajam diskursam. Elites, kuras pārvalda svarīgākās publiskā diskursa formas, piemēram, žurnālisti un politiķi nes lielāko atbildību par veidiem kādos publiskie diskursi, kurus tie pārvalda, sekmē rasistisko pārliecību atveidojumus.¹⁶

Mediju publikāciju ideoloģiskā efektivitāte izskaidrojama ar faktu, ka tie ir nepārprotami – indivīdu uzskati par mediju lietojuma ikdienišķumu un pašsaprotamību neļauj tiem identificēt mediju konstruētās reprezentācijas. Indivīdam noraidot faktu par sevis manipulāciju, medijs tiek patērēts kā instruments, kas izsaka izjūtas vai ataino reālo pasauli, kā arī samazina tās materialitāti un tekstualitāti.¹⁷

Minoritāšu etnisko grupu reprezentācijas un diskursi ziņu medijos spēj stiprināt daudzveidību un solidaritāti, taču tai pat laikā – sāncensību un nevienlīdzību sabiedrībā.

¹⁴ Blackledge, A. (2005). *Discourse and power in a multilingual world*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. P. 66.

¹⁵ Turpat. 67. lpp.

¹⁶ Turpat.

¹⁷ Peterson, M. A. (2003). *Anthropology & mass communication: media and myth in the new millennium*. P. 94.

2. ANTISEMĪTISMS KĀ DISKRIMINĀCIJAS FORMA

2.1. Antisemītisma skaidrojums

Mūsdienās jēdziens „antisemītisms” tiek izmantots, lai apzīmētu aizspriedumus vai diskriminējošu attieksmi pret ebrejiem kā etnisku grupu.

Vēstures pētnieks Stīvens Bellers (*Steven Beller*) skaidro: „Antisemītismu bieži saprot kā psiholoģisku kategoriju, kas ietver visdažādāko attieksmi, sākot no mēreni nievājošiem aizspriedumiem pret ebrejiem kā atšķirīgiem, līdz atklātai iznīcināšanas patoloģijai, paranoiskam naidam pret ebrejiem kā rasi, kas grib sagraut rietumu (āriešu) civilizāciju.”¹⁸ Tas tiek attiecināts uz indivīdu un grupu pamudināšanu uz konkrētu darbību, tādējādi ierobežojot ebreju pilsoniskās, reliģiskās un politiskās tiesības, kā arī apgrūtinātu ebreju un neebreju savstarpējās attiecības. Lielākā daļa ebreju un neebreju attiecību vēstures pētnieki uzskata, ka „antisemītisms” ir jēdziens, kas apzīmē tikai 19. gadsimtā aizsākušos rasistisko antisemītismu, iepriekšējo laiku antibrejisma domas un izpausmes viņi dēvē par „judofobiju” (*Judenfeindschaft*).¹⁹

Pirmo reizi antisemītisma jēdziens parādījās Vācijā, saistībā ar spekulācijas viļņa izraisīto finansiālo paniku, kas sekoja t.s. „Franču–prūšu” karam (1870.–1871. g.), taču vārdu salikumu „antisemītisms” pirmo reizi lietoja vācu žurnālists Vilhelms Marrs (*Vilhelm Marr*) 1879. gadā izdotajā brošūrā „Jūdaisma uzvara par ģermānismu” (*Der Sieg des Judentums über das Germanentum*), kurā tiek izteikts paredzējums, ka netālā nākotnē izveidosies pretebrejiska masveida strāva – antisemītisms, kas nostāsies pret ebreju kapitālistu varu. Jāatzīmē, ka V. Marra publicējumi un darbība neguva plašu atsaucību, autorā saskatot viduvēju publicistu, taču viņa radītais jēdziens „antisemītisms” palika, pārceļojot uz citu, ebrejiem naidīgu autoru un oratoru leksiku.²⁰ Ievērojamais antisemītisma pētnieks Leo Dribins uzsver, ka šāds jēdziena lietojums ir kļūdainš tā iemesla dēļ, ka semītu lielākā daļa ir arābi nevis ebreji. Neskaitāmās zinātniskās diskusijās tikuši piedāvāti citi jēdzieni, piemēram, „antijūdaisms” un „antibrejisms”, taču „antisemītisma” lietojuma inerces ir bijusi tik sīksta, ka tas līdz šim saglabājies V. Marra izdomātā nosaukumā.²¹

Vēstures pētnieki norāda, ka laika posmā no 19. gadsimta beigām līdz pat 2. pasaules karam plaši izplatītā ticība mītiskai, ebreju īstenotai pasaules savvērestībai, uzskatāmi attēlo, ka pat izglītoti un inteligenti indivīdi var tikt pārliecināti un vienoti, izmantojot nepamatotus

¹⁸ Bellers, S. (2008). *Antisemītisms: ļoti saistošs ievads*. Rīga: literatūras un filozofijas portāls 1/4 satori. 12. lpp.

¹⁹ Rubinstein, H. L., Cohn-Sherbok, D., Edelheit, A. J., Rubinstein, W. D. (2002). *The Jews in the modern world: A history since 1750*. Oxford: Oxford University Press. P. 110.

²⁰ Dribins, L. (2002). *Antisemītisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats*. 9. lpp.

²¹ Turpat. 9. lpp.

mītus un konstruētu realitāti, kas piedāvā vienkāršus, izskaidrojumus un risinājumus modernās pasaules komplicētībai.

2.2. Antisemitisma izpausmes veidi

Aizspriedumi, kuri neebreju izcelsmes eiropiešiem radīja „pirmo iespaidu” par ebrejiem, gadsimtu gaitā lielākoties radikāli mainījās, pārsvarā uz labo pusi. Kristiešiem Eiropā minētie argumenti lielākoties vairs nelikās pārlicinoši, taču tiem līdzās parādījās citi apsvērumi, piemēram, politiskās kopienas vienojoša identitāte, ekonomisks labums vai personīgās saskarsmes pieredze.

Tomēr dažās zemēs un starp atsevišķām grupām šie aizspriedumi pret ebrejiem saglabājās sevišķi spēcīgi, noteiktu apstākļu iespaidā tie kļuva par politisku kustību un ideoloģiju – antisemitismu. Ideoloģiskajam antisemitismam ir vairāki izpausmes virzieni:

1. *Reliģiskais antisemitisms* galvenokārt uzbrūk jūdaisma reliģijai, cenšas to kompromitēt un sagraut, panākt ebreju pāreju citā reliģijā.

2. *Rasistiskais antisemitisms* uzskata rases par cilvēku galvenajām un noteicošajām kopībām, turklāt ebreju rasi par cilvēku negatīvāko īpašību, netikumumu perēkli, antipodu visām pārējām rasēm. Rasu naidis pret ebrejiem tiek novests līdz noziedzībai cilvēku masveida iznīcināšanai. Tam ir visbīstamākais un visnecilvēciskākais antisemitisma ideoloģiskais virziens. Par šī virziena odiozāko pakāpi uzskatāms nacistiskais antisemitisms.

3. *Politisko antisemitismu* propagandē tādi nacionālo valstu darboņi, kuri vēlas etniski homogenizēt jeb vienveidot šo valstu iedzīvotājus un tādēļ ebreju kopienu uzskata par kādas pilsoņu daļas separātas likvidācijas cietoksni. Lai palielinātu titulārās etnonācijas lomu valstī, šie nacionālisti ierosina ierobežot ebreju pilsoņu tiesības, kas veicinātu ebreju asimilēšanos pamatnācijā vai piespiestu izceļot no valsts.

4. *Kultūras antisemitisms* sevišķi izplatās radošās inteliģences aprindās. Tā būtība ir nepieļaut ebreju kultūras izplatību kristīgo konfesijās piederošo cilvēku vidū, apgalvojot, ka ebreju kultūra ir destruktīva, graužoša, rada amorālas emocijas. Šī antisemitisma virziena propagandētāji no nacionālās sabiedrības cenšas izstumt ebreju izcelsmes māksliniekus, literātus, zinātniekus, kuros saskata bīstamus konkurentus.

5. *Saimnieciskais un sociālais antisemitisms*, kas ieguva ļoti plašu izplatību, sākot ar industrializācijas laikmetu. Tā ir ebreju uzņēmēju tiesību ierobežošana, lai mazinātu viņu ietekmi un konkurences spēju. Šāda diskriminācija bieži tiek radīta kā etnonacionālās saimniecības aizsardzība no cittautiešu kapitāla virskundzības briesmām. Ja šis antisemitisma

paveids gūst virsroku, parasti sākas ekonomikas stagnācija un tai sekojoša lejupslīde, attiecīgās valsts nozīmes mazināšanās pasaules ekonomikā.

6. 20. gadsimtā klāt nācis vēl viens antisemitisma virziens – *anticionisms*, kas kritizē un vajā ebreju nacionālās atmodas piekritējus, ir naidīgs pret ebreju cīņu par savas nacionālās valsts – Izraēlas – nodibināšanu un nostiprināšanu. Mūsdienās šis virziens atbalsta islāma fundamentālistu, arī arābu ekstrēmo organizāciju pret darbību Izraēlai.”²²

Antisemitisma attīstības gaitā, kā arī dažādu politisko režīmu un vēsturisku notikumu ietvaros (piemēram, cariskajā Krievijā, dažās Austrumeiropas valstīs, kurās notika pārvaldes procesa izmaiņas laika posmā pēc 1. pasaules kara, kā arī valstīs, kurās savu ietekmi bija ieguvusi Nacionālsociālistu jeb nacistu partijas u.c.) ebreju diskriminācija veidojusies sākotnēji veidojusies no verbālām un simboliskām darbībām līdz pat fiziskai vardarbībai, kas skāra atsevišķus indivīdus, legalizētai ebreju vajāšanai un pat masu slepkavībām²³ – sākotnēji, šķietami mērenās diskriminācijas formas savā attīstībā par iespējamām padarīja iznīcinošas.

2.3. Antisemitisma izcelsme un attīstība

Antisemitisma koncepts tiek balstīts zinātniski neakceptētu cilvēces klasifikāciju, kas kļuva ļoti populāra 19. gadsimta vidū, Vācijā, un šis laiks arī uzskatāms par mūslaiku antisemitisma sākuma posmu. Par šīs klasifikācijas pirmsākumu uzskatāms francūža, grāfa Jozefa Artura de Gobinē (*Joseph Arthur ge Gobineau*) traktāts „Eseja par cilvēku rases nevienlīdzību” (*Essai sur l'inégalité des races humaines*), kurā apgalvoja, ka no visām rasēm, vienīgi „baltā” rase ir civilizēta, šīs rases āriešu cilts uzskatāma par visa varenā, dižciltīgā un raženā avotu, kā arī tika uzsvērts, ka radošākā āriešu daļa bija tieši vācieši. Autors pretstatīja augumā garos, gaišmatainos civilizētos āriešus augumā nelielajiem, melnīgsnējiem un „parazītiskajiem” semītiem.²⁴

Par spīti tam, ka „āriešu teorija” zinātniski netika atbalstīta, tā turpināja iegūt piekritējus, it īpaši Vācijā, aristokrātijas vidū, taču jāatzīmē, ka šī teorija tika attiecināta tikai pret ebrejiem, nevis pret kādu citu no semītu grupām. Hjūstons Stjuarts Čemberlens (*Houston Stewart Chamberlain*), savā 1899. gadā publicētajā darbā „Deviņpadsmitā gadsimta pamatojums” (*Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts*) apvienoja kultūras antisemitismu ar šo jauno „zinātnisko” negatīvo ebreju stereotipu. Grāmatā Čemberlens Viduseiropas ebrejus raksturoja kā racionālas būtnes, kas ir garīgi atpalikuši rasu jaukteni,

²² Dribins, L. (2002). *Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats*. 9. lpp.

²³ Karady, V. (2004). *The Jews of Europe in the Modern Era: A Socio-Historical Outline*. Budapest, New York: Central European University Press. P. 301.

²⁴ Turpat. 341. lpp.

kuri nav patiesi autonomi. Savus argumentus par vācu modernitāti, kas būtu brīva no ebrejiem, Čemberlens izteica, lietojot vismodernāko zinātnisko valodu – Darvina bioloģisko valodu un tās antropoloģisko sastāvdaļu – rasi.²⁵ Vēstures pētnieki uzskata, ka no Čemberlena darba ietekmējās arī nākamie holokausta īstenotāji.

Antisemitisma rašanos un panākumus 19. gadsimta nogalē un 20. gadsimtā nevar izprast, neatzīstot faktu, ka tas dzima reliģiskos strīdos kā antijūdaiska, ar kristīgo ticību saistīta reliģiska ideoloģiju. Viduslaiku fanātiskie kristieši paredzējuma iespaidā uzskatīja, ka Kristus otrreiz atnāks pie cilvēkiem tikai tad, kad visi ebreji būs kristījušies kā rezultātā uzskatīja, ka var lietot arī vardarbīgus līdzekļus, piespiežot ebrejus pieņemt kristietību. Reliģiskā ideja par jūdaisma ļaunumu un šīs ticības pilnīgu iznīcināšanu, visu ebreju pievēršanu kristietībai palika un attīstījās – antisemitisms bija paliekoši iespaidies Eiropas sabiedriskajā un valstiskajā dzīvē.²⁶

Vēstures pētnieki skaidro, ka vēsturiskās attīstības rezultātā 19. gadsimtā Rietumeiropas un Viduseiropas valstīs bija vērojama divu, dažādu tendenču attīstība: ar valsts likumiem tika noteikta ebreju tiesību paplašināšana, kas pakāpeniski deva viņiem visas pilsoņu tiesības, taču tai pat laikā antisemīti visās minētajās ebreju dzīves pārmaiņās saskatīja lielas briesmas kristīgai civilizācijai un ebreju uzkundzēšanās sākumu.²⁷

Antisemitisma pētnieks Leo Dribins vēsta, ka par nozīmīgu pavērsienu tālākajā antisemitisma attīstībā un īstenošanā uzskatāms fakts, ka „1903. gada augustā-septembrī Pēterburgā, Krievijā iznākošās avīzes „Znamja” (*Знамя*) deviņos numuros parādījās gara publikācija ar nosaukumu „Ebreju programma pasaules iekarošanai”, savukārt jau 1905. gadā šī publikācija tika ievietota grāmatās ar nosaukumu „Ciānas gudro protokoli” (*Протоколы сионских мудрецов* jeb *The Protocols of the Elders of Zion*), kas vēstīja par kādu it kā notikušu pasaules ebreju pilnvaroto sapulci, kurā pieņemts iepriekš sagatavots plāns, kā iespieties visās cilvēces dzīves jomās, nodibinot slepenu pasaules pārvaldīšanas sistēmu, kas, kopā ar ebrejiem padevīgiem citu tautu darboņiem, izlemtu visus jautājumus, nodrošinot ebreju virskundzību pār visām tautām.”²⁸ „Ciānas gudro protokoli” kļuva par visas pasaules antisemītu lielāko argumentu viņu darbības nepieciešamības pamatojumam - šis publicējums daudzās zemēs provocēja pret ebrejiem vērstas akcijas un vēlāk kļuva par nacistu propagandas ieroci, kā arī holokausta priekšvēstnesi.

Jāatzīst, ka antisemitisma rašanās visās tā dažādajās formās bija dziļi ietekmējusi ebreju situāciju Eiropas sabiedrībā – arī 1. pasaules kara laikā, kad cerības uz ātru uzvaru bija

²⁵ Bellers, S. (2008). *Antisemitisms: ļoti saistošs ievads*. 74.-75. lpp.

²⁶ Dribins, L. (2002). *Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats*. 14.-15. lpp.

²⁷ Turpat. 25. lpp

²⁸ Turpat. 30. lpp.

pagaisušas, karš ieilga, radot arvien lielākus resursu un cilvēku zaudējumus, sākotnējās patriotiskās solidaritātes jūtas nomainīja vēl lielāks aizdomīgums, šķeltniecisks un autoritārs nacionālisms – no jauna radās aizspriedumi pret ebrejiem kā parazitiskiem svešiniekiem. Centrālo lielvalstu agrīnie teritoriālie zaudējumi austrumu frontē radīja lielu t.s. Austrumeiropas ebreju (*Ostjuden*) migrācijas plūsmu uz Vāciju, Čehiju un Vīni, Austrijā.²⁹ Ebreju bēgļu klātbūtne Viduseiropas valstu galvaspilsētās nepārprotamā veidā atgādināja ebrejiem par viņu saknēm, taču, tai pat laikā, nenoliedzami, veicināja rasu un kultūras antisemitisma stereotipus.

Līdzīgi arī bijušās Krievijas impērijas nomalēs ebreju stāvoklis kļuva sevišķi komplikēts. Ilgā ierobežojošā valsts politika un laiku pa laikam uzliesmojušie grautiņu noskaņojumi bija būtiski aizkavējuši viņu emancipāciju, izraisot divas tendences: ortodoksālie ebreji vēl striktāk akcentēja jūdaisma tradīcijas un dievišķās izredzētības noteikto nacionālo nošķirtību, Austrumeiropas ebreju (*Ostjuden*) dzīves modeli izvirzot kā antitēzi emancipētajiem Rietumeiropas ebrejiem, bet kristītie ebreji aktīvi iesaistījās viņu ideāliem un centieniem tuvajā sociālistiskajā strāvā, lielā mērā kļūstot par tās idejiskajiem un politiskajiem līderiem.³⁰ Abu šo mērķos atšķirīgo, taču vienlīdz radikālo procesu kontekstā, kā arī ņemot vērā ebreju nozīmīgo lomu valsts saimnieciskajā dzīvē, gandrīz visas Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs, tai skaitā arī Latvijā, neskatoties uz oficiālo politiku, ja no 20. gadsimta 20. gadu sākuma bija vērojami vairāk vai mazāk izteikti pretebreju noskaņojumi un jaunu aizspriedumu veidošanās.

Raksturojot šā brīži antisemitisma aktualitāti, vēstures un antisemitisma pētnieks Stīvens Bellers (*Steven Beller*) norāda: „Antisemitisms kā politiska kustība, kuras mērķis ir vajāt diskriminēt vai pat iznīcināt ebrejus, vairs nav nopietns drauds mūsdienu globālajā pasaulē. Tomēr antisemitisms kā aizvainojums par ebreju panākumiem un ebreju varu, vai tā būtu iluzora vai ne, un kā sociāla un kultūras nepatika vai aizspriedumi saglabāsies tik ilgi, cik ilgi ebreju tauta pastāvēs.”³¹ Manuprāt, svarīgi apzināties, ka mūsdienās pasaulē palielinās ekstrēmistu ietekme, notiek jauni konflikti, ekstrēmie fundamentalisti mēģina radīt plaisu starp dažādām kultūrām, izmantojot antisemitismu kā vienu no diskriminācijas formām.

²⁹ Bellers, S. (2008). *Antisemitisms: ļoti saistošs ievads*. 99. lpp.

³⁰ Krēsliņš, U. (2005). *Aktīvais nacionālisms Latvijā: 1922-1934*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 9.-10. lpp.

³¹ Bellers, S. (2008). *Antisemitisms: ļoti saistošs ievads*. 146. lpp.

3. ANTISEMĪTISMA IZPAUSMES LATVIJĀ

3.1. Antisemītisma vēsturiskā attīstība Latvijā

Antisemītisma pētnieks Leo Dribins skaidro: „Mūsdienās kopumā vērtējot attieksmi pret ebrejiem Latvijā un pret latviešu un ebreju attiecību vēsturi, ir jākonstatē sabiedrības lielas daļas tolerance un vēlēšanās objektīvi novērtēt ebreju lomu Latvijas likteņgaitās, taču diemžēl ir vēl samērā daudzi cilvēki, kuri ebrejā saskata ne tikai citādo, bet – svešo, nepieņemamo. Vieni par viņu ironizē, izsmej tā psiholoģiskās īpatnības, īpaši pagātnes tipos, citi joprojām nepiekrīt nekānai sadarbībai ar ebreju tautības indivīdiem un cenšas sev radīt garīgos pēcnācējus, nododot tiem antisemītisma uzskatus.”³²

Par pirmo zināmo antisemītisma gadījumu, kas bija izteikti reliģiska rakstura, Latvijas teritorijā uzskatāms 1306. gadā (pēc citiem avotiem 1309.g.) Vācu ordeņa mestra Zigrīda fon Feihtvangena (1303.-1311.g.) izdotais dekrēts, kas aizliedza ebrejiem uzturēties Livonijā. Ordenis, kas īstenoja ne tikai ar vācu Svētās Romas impēriju saistītu valstu izveidošanas uzdevumu Baltijā, bet arī kristīgās ticības izplatīšanas misiju, tādēļ tas stingri raudzījās, lai Livonijas zemē neierastos citu ticību, tai skaitā jūdaisma pārstāvji.³³

No 16. gadsimta otrajā pusē, Kurzemes un Zemgales hercogistē formāli tika atcelts ebreju iecelošanas aizliegums, taču, jāatzīmē, ka hercogiste brīvi bija tiesīga regulēt ebreju skaitu un noteikt iedzīvotāju maksimumu savā teritorijā,³⁴ tika noteikti vairāki ierobežojumi, piemēram, ebrejiem, kuri apmetās uz dzīvi Kurzemē, aizliedza tur tirgoties un ievākt akcīzes nodokli, taču, neskatoties uz šiem ierobežojumiem, 16. gadsimta nogale uzskatāma par ebreju ienākšanas Latvijā sākumu.

18. gadsimta turpinājumā gan Vidzemē, gan Kurzemē nostāju pret ebrejiem diktēja Krievijas impērijas antisemītisms, kas bija pārmantots no Ivana Bargā valdīšanas laikiem, kas nekristītiem ebrejiem aizliedza ierasties Krievzemē – tika izdoti vairāki ebreju tiesību un darbību ierobežojoši dokumenti, taču 1764. gadā ķeizariene Katrīna II daļēji atcēla iepriekšējo ķeizaru aizliegumus pret ebrejiem. Par vienu no nozīmīgākajiem ķeizarienes rīkojumiem uzskatāms dokuments, kurā tika noteikts, ka turpmāk valsts dokumentos vārda „žīds” vietā jālieto vārds „ebrejs”³⁵, taču diemžēl jāsecina, ka līdz pat mūsdienām šis vārds saglabājies kā retoriska un lingvistiska diskriminācijas forma, kas izsaka noniecinājumu un apvainojumu bez jebkāda cita atributīva novērtējuma.³⁶

³² Dribins, L. (2002). *Antisemītisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats*. 158. lpp.

³³ Turpat. 63. lpp.

³⁴ Turpat. 65. lpp.

³⁵ Turpat. 66. lpp.

³⁶ Reisigl, M., Wodak, R. (2001). *Discourse and discrimination: rhetorics of racism and anti-semitism*. P. 45.

Līdz 19. gadsimta vidum latviešu un ebreju kontakti nebija pārāk plaši – dzimtļaudis un kļaušu zemnieki nebija ne aktīvi pircēji, ne pārdevēji – tādējādi diendienā visai reti latvietis sastapās ar ebreju³⁷ – iespējams ar šo faktu skaidrojama parādība, ka netika novērota antisemītiska attieksme pašu latviešu vidū, piemēram, ebreji latviešu dainās pieminēti sākot ar 18. gadsimtu, taču to saturā nav novērojams naidis, ironiska attieksme vai kritiskas piezīmes.

19. gadsimta nogale uzskatāma par politiskā un saimnieciskā antisemītisma parādīšanās Latvijā pirmsākumiem – Latvijā ienāca ebreju jautājuma etnopolitiskais aspekts. Sākotnēji samērā primitīvu norišu veidā, taču turpmāk ebrejus sāka uzskatīt par latviešu, vācu un krievu konkurentiem, kurus grūti vai pat neiespējami uzvarēt godīgā konkurences cīņā. Kā uzsver antisemītisma pētnieks Leo Dribins, šis aspekts kļuva par iemeslu saimnieciskā antisemītisma ienākšanai Latvijas sabiedrībā – kļūdainam priekšstatam, ka visi ebreji darbojas kā kolektīvs spēks, kas nomāc citu tautību individuālos uzņēmējus un tirgotājus.³⁸ Antisemītismam Latvijā attīstoties tālāk un nostiprinoties atsevišķu sociālo grupu politiskajā un ikdienas kultūrā, 20. gadsimtā tas ieguva jau daudz diskriminējošākas formas nekā saimnieciskais antisemītisms – līdz pat konkrētiem aicinājumiem ierobežot ebreju kā tautas tiesības un brīvību.

2.2. Antisemītisma izpausmes Latvijā 20. gadsimta sākumā

20. gadsimta sākumā latviešu sabiedrības un inteliģences sadalīšanās ebreju atbalstītājos un pretiniekos kļuva vēl redzamāka, taču Latvijā iznākošā prese par ebreju jautājumu Baltijā rakstīja visai maz, tādējādi nespēdama provocēt nemierus. Laiku pa laikam vietējie antisemīti nepatīsi atainoja ebreju lomu citās zemēs, piemēram, Polijā un Vācijas impērijā.³⁹

Kritiskas piezīmes par ebreju saimnieciskās ietekmes palielināšanos 1908.–1914. gada ekonomiskās augšupejas laikā izteikušas arī latviešu liberālās pilsonības aprindas, taču tām nebija antisemītisku centienu – tiek nosodītas ebreju tirdzniecības metodes, bet turpat arī atzīst, ka ebreji „prot taisīt naudu” un no viņiem latviešiem jāmacās kā kļūt veiksmīgiem un bagātiem.⁴⁰ Turpmākās antisemītisma izpausmes raksturojamas sekojoši – viens no tā laika ievērojamākajiem laikrakstiem, Jelgavā iznākošais „Latviešu Avīzes” klaji atbalstīja apvainojumus ebreju reliģiskām tradīcijām, tai skaitā melīgo versiju par ebreju noziedzīgām reliģiskām tieksmēm un rituālslepkavībām. Laikraksta redakciju nebūt nemulsināja fakts, ka katoļu baznīcas pilnvaroti pārstāvji bija nosodījuši minētās publikācijas, falsificētie raksti tika

³⁷ Dribins, L. (2002). *Antisemītisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats*. 69. lpp.

³⁸ Turpat. 71. lpp.

³⁹ Turpat. 74. lpp.

⁴⁰ Turpat. 77. lpp.

turpināti publicēt, tai pat laikā, nosodot katru ievērojamu latviešu sabiedrisko darbinieku vai avīzi, kas pauda simpātijas pret ebrejiem, kas uzskatāma par novatorisku, no ārzemēm pārņemtu 20. gadsimta modernā antisemitisma ideoloģiskā terora metodi,⁴¹ taču tā cieta sakāvi, jo latviešu preses lielāka daļa kļāji nosodīja „Latviešu Avīzes” antisemitismu.

1914. gadā, sākoties 1. pasaules karam, antisemitiski raksti presē vairs neparādījās, kas, visticamāk, skaidrojams ar faktu, ka kara laikā ieviestā cenzūra gādāja, lai prese nepalielinātu neapmierināto pavalstnieku skaitu, bet gan veicinātu mobilizāciju.

Latvijas neatkarīgas valsts proklamēšana 1918. gada 18. novembrī būtiski izmainīja visu Latvijas iedzīvotāju tiesisko statusu – latvieši no minoritātes Krievijas, vēlāk Vācijas valdījumā kļuva par savas nacionālas valsts pilsoņiem. Ebreji no tiesībās ierobežotas minoritātes kļuva par Latvijas nacionālajai valstij piederīgas mazākumtautības ļaudīm, kuriem bija tādas pašas pilsoņu tiesības kā latviešiem, vāciešiem un citu tautību pārstāvjiem Latvijā.⁴²

Kā uzsver vēstures un antisemitisma pētnieks Leo Dribins: „Ebrejiem līdz pat 1918. gadam nebija patstāvīga politiska loma Latvijas likteņgaitās un viņi uz tādu nepretendēja. Ebreju kopuma faktors te ienāca tikai 20. gadsimta 20. gados, kad demokrātisko tiesību ietvaros sevi pieteica ebreju konservatīvās, nacionāli demokrātiskās un cionistiskās partijas, cīnoties par savas minoritātes reliģisko un sekulāro vajadzību apmierināšanu, tās aizstāvēšanu pret antisemitisma izlēcieniem.”⁴³

Latvija un latvieši bija viena no tām valstīm un nācijām, kas 1. pasaules karā bija cietušas visvairāk – zaudējusi aptuveni trešo daļu pirmskara iedzīvotāju skaita un gandrīz visu rūpniecību, no attīstītas industriālas sabiedrības tā kļuva par agrārvalsti ar sagrautu saimniecisko dzīvi un izpostītiem apgabaliem.⁴⁴ Karš bija būtiski mainījis sociālo un nacionālo struktūru, kas saimnieciskā sabrukuma apstākļos neizbēgami radīja pamatu sociālai un nacionālai spriedzei kā rezultātā 1920. gadā Latvijā pēkšņi uzliesmoja antisemitisms – pirmo reizi mūsu zemes vēsturē tā avots bija latviešu aprindas un galvenokārt skāra latviešus.⁴⁵ Ņemot vērā ilgos nacionālās apspiestības gadsimtus un nesenos 1. pasaules kara notikumus, naidis vai nepatika pret vāciešu un krievu klātbūtni likās likumsakarīgs un pat neizbēgams, taču to 20. gadsimta sākumā sāka aizēnot arvien spēcīgāki pretebreju

⁴¹ Dribins, L. (2002). *Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats*. 78. lpp.

⁴² Turpat. 81. lpp.

⁴³ Dribins, L. (2008). Etnisko attiecību faktors Latvijas nacionālās historiogrāfijas sākuma periodā (1920 – 1940). *Etnisko attiecību faktors Latvijas vēsturē 20. gadsimtā*. Zinātniskās konferences materiāli 2008. gada 14. novembrī, Rīga, Latvija. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts. 12. lpp.

⁴⁴ Krēsliņš, U. (2005). *Aktīvais nacionālisms Latvijā: 1922-1934*. 11-12. lpp.

⁴⁵ Dribins, L. (2002). *Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats*. 83. lpp.

noskaņojumi, kas latviešu sabiedrības līdzšinējo tradīciju kontekstā sākotnēji šķita drīzāk negaidīti un neizprotami.⁴⁶

Pavērsiens latviešu attieksmē pret ebrejiem bija cieši saistīts ar bēgļu reevakuācijas kustības sākumu. Sākotnēji tie bija noskaņojumi un spriedumi, kas parādījās atsevišķu, bieži vien savstarpēji nesaistītu faktu un norišu konstatējumos. Lielāko satraukumu izraisīja ebreju nepamatoti lielais skaits starp bēgļiem, kuri atgriezās Latvijā. Jau pirmajā masveida bēgļu reevakuācijā, t.i., 1920. gada deviņos mēnešos Rīgas un Rēzeknes etapa punktos reģistrēto bēgļu skaitā 13,1% (11 980) bija ebreji, pārspējot pat krievu bēgļu skaitu (12% jeb 10 963).⁴⁷ Nepatiku pret ebrejiem iebrucējiem pastiprināja arī atsevišķas iezīmes viņu nostājā un politisko uzskatu noteiktajā attieksmē pret Latvijas valsti un latviešiem.

Nacionālisma izpausmju pētnieks Uldis Krēsliņš uzsver: „Raksturojot Latvijas pēckara sabiedrībā strauji uzliesmojošo pretebreju noskaņojumu izpausmes kopumā, ir jāuzsver, ka tās attīstījās un tika balstīts uz konkrētām laikmeta parādībām un par tām nevarēja runāt kā par īpašu teorētisku vienību.”⁴⁸

Nozīmīga vieta pretebreju noskaņojuma attīstībā bija arī ekonomiska rakstura cēloņiem, kas pamatojās latviešu un ebreju saimniecisko iespēju atšķirībās pēc kara beigām. Latviešu pārstāvētie galvenie nodarbošanās veidi – karā izpostītā lauksaimniecība un gandrīz iznīcināta rūpniecība – objektīvi nespēja īsā laika posmā absorbēt visu strādāt gribošo, īpaši mazkvalificēto jaunatnes, kareivju un bēgļu masu, nemaz nerunājot par šajās nozarēs strādājoši drīzu materiālās labklājības pieaugumu. Uz šī fona uzkrītoša likās straujā tirdzniecības attīstība, kurā nenoliedzamas priekšrocības bija ebreju tirdzniecības pieredzei, sakariem un viņu finansiālajām iespējām. Pakāpeniski tirdzniecībā un vēlāk arī atsevišķās atdzimstošās rūpniecības nozarēs sāka veidoties ebreju kapitāla dominante, kas līdzās cilvēku skaudībai un nenovīdībai izraisīja satraukumu par valsts ekonomisko attīstību un nākotni.⁴⁹

Politiskajā līmenī ebreju minoritāte bija sašķēlusies plaša spektra politiskajās partijās – no radikālā Bunda līdz reliģiski konservatīvajai Dubina partijai. Ebreji - sociālisti savos uzskatos pamatā bija internacionālisti un “nacionālas” valsts izveidi uztvēra ar bažām, ebreji - cionisti Palestīnu uzskatīja par vienīgo dzīvotspējīgo ebreju “dzimteni”, turpretī konservatīvie ebreji velējās panākt ebreju integrāciju (bet ne asimilāciju) jaunajā Latvijas valstī, norāda zviedru vēsturnieks Pērs Bolīns Horts (*Hort*).⁵⁰

⁴⁶ Krēsliņš, U. (2005). *Aktīvais nacionālisms Latvijā: 1922-1934*. 60. lpp.

⁴⁷ Turpat. 60. lpp.

⁴⁸ Turpat. 61. lpp.

⁴⁹ Turpat.

⁵⁰ Horts, B. P. (2004). “Svešie elementi”. Latvijas Universitātes latviešu un ebreju studentu demarkācija un konflikts (1919–1940). *Latvijas Arhīvi*. 4, 36.

20. gadsimta 20. gadu vidū, Latvijas ekonomiskajam stāvoklim uzlabojoties, relatīvas saimnieciskas stabilitātes apstākļos antisemītiskās noskaņas mazinājās, kur liela nozīme bija sabiedrības izpratnei, ka bez ebreju izcelsmes finansistu un uzņēmēju dalības tas nevarētu notikt, taču arī šīs nosacītās stabilitātes laikā antisemitisma īstenotāji nerimās, turpinot publicēt antisemitisma propagandu laikrakstos „Imantas Gars”, „Brīvais Imantas Gars” u.c.⁵¹

1927. gadā antisemitisms Latvijā cieta smagu sakāvi saistībā ar Latvijas Republikas pilsonības likuma grozījumiem, kas paredzēja, ka pilsonību varēs iegūt personas, kuras pirms 1914. gada 1. augusta vismaz 6 mēnešus dzīvojušas Latvijā un to varēs pierādīt ar dokumentu vai liecību palīdzību. Grozījumi bija pretimnākoši daudziem ebrejiem, kuri Krievijas antisemitisko likumu dēļ savulaik nevarēja pierakstīties vai ilgstoši dzīvot Latvijā – pēc notikušā triju gadu laikā Latvijas pilsonību ieguva vairāk nekā 4 tūkstoši ebreju.⁵²

Izskaidrojot antisemitisma neveiksmes Latvijā, zinātnieks un ekonomikas doktors Benjamins Zivs 1927. gadā rakstīja, ka: „Te nekad nav iesakņojusies ne reliģiozā, ne rasistiskā antisemitisma idejas. Latviešu tauta nekad nav nonākusi ne sociālā, ne politiskā konfliktā ar ebrejiem. Antisemitismu neatkarīgajā Latvijā mēģināja izplatīt personas, kuras rāvās pēc mantas, varas un ietekmes, bet kurām nebija ne kapitāla, ne politiska talanta, ne augsta kultūras intelekta. Viņu radītais ebreja – blēža – spekulanta tēls bija aizsegs, jo izrādījās, ka arī latviešu vidū tādu ir ne mazums un tie aktīvi cenšas nogremdēt gan valsti, gan sabiedrību.”⁵³

20. gadsimta 20. gadu antisemitisma uzliesmojuma sakāve pierādīja, ka demokrātija un tolerance etniskajās attiecībās ir kļuvusi par noteicošo un stiprina Latvijas tautas stabilitāti, taču vēsturnieks Aivars Stranga norāda, ka, diemžēl, tā norietu nevar uzskatīt par pamatu, lai apgalvotu, ka antisemitisma idejas latviešu vidū bija norimušas neatgriezeniski: „Aizspriedumi, nepatika un naids pret ebrejiem saglabājās, lai izlauztos no jauna un ar lielu spēku trīsdesmito gadu sākumā.”⁵⁴

Antisemitisma ideju uzliesmojuma periodiskums Latvijā izskaidrojams ar faktu, ka laika posmos, kas uzskatāmi par īpaši „smagiem”, piemēram, laika starp abiem pasaules kariem, kad sabiedrība pārdzīvo ne tikai ekonomisko un politisko šoku, bet arī psiholoģiskas grūtības jeb t.s. „vainīgā meklēšana”, visi šie aspekti kļūst par pateicīgu vidi nacionālistisku ideju paušanai. Tādējādi, manuprāt, viennozīmīgi varam apgalvot, ka masu mediju loma ir

⁵¹ Dribins, L. (2002). *Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats*. 92. lpp.

⁵² Turpat. 93., 94. lpp.

⁵³ Turpat. 94. lpp.

⁵⁴ Stranga, A. (2002). *Ebreji un diktatūras Baltijā (1926-1940)*. Rīga: Latvijas Universitātes Jūdaikas Studiju Centrs. 123. lpp.

neatsverama – tie var kalpot par instrumentu antisemītisma ideju izplatīšanai un sabiedrības attieksmes reflektēšanai.

4. PRESES LOMA ANTISEMĪTISMA DISKURSA PAUŠANĀ

4.1. Latvijas prese 20. gadsimta 20. gados

Kā uzsver vēsturnieks Ādolfs Šilde, parlamentārās republikas laikā Latvijā (jeb laika posmā līdz 1934. gada 15. maija apvērsumam), ar atsevišķiem izņēmumiem valdīja preses brīvība. Ā. Šilde skaidro: „Nu vairs nebija jārunā par Latvijas tautas nacionālajiem ideāliem aizplīvurotā veidā, nebija jāatgaiņā cenzūra, nebija jāizdabā svešām varām, nedz jāuzlasa drupačas no sveša galda. Latvijas Republikas demokrātiskā iekārta un gaisotne tiektin tiecās pēc brīva vārda. Valsts izaugsme un kultūras uzplaukums nevarēja iztikt bez gara brīvības un pilsoņu modras līdzdalības gribas. Prese palīdzēja izveidot jaunās valsts politisko nostiprināšanos pilsoņu apziņā un bija svarīgs faktors demokratizācijas procesā.”⁵⁵ Noslēdzoties cīņām par Latvijas neatkarību un brīvību, kā arī turpmākajos gados strauji palielinājās iznākošo laikrakstu un žurnālu skaits – piemēram, 1920. gadā Latvijā tika izdoti 22 laikraksti un 45 žurnāli, savukārt 1925. gadā to skaits bija palielinājies līdz 109 laikrakstiem un 181 žurnālam.⁵⁶

Jāatzīst, ka liels nopelns preses brīvības attīstībā ir 1923. gadā Ministru kabineta sagatavotajam Latvijas Republikas preses likumam, kas tika apstiprināts Saeimā 1924. gada 1. februārī, 64 deputātiem balsojot par un 20 atturoties. Likumu veidoja 20 panti. Pirmais skanēja: “Latvijā pastāv preses brīvība šī likuma robežās.” Par periodisko izdevumu redaktoru un izdevēju varēja būt ikviens Latvijas pilsonis neatkarīgi no dzimuma, ne jaunāks par 25 gadiem, ja viņa tiesības neierobežoja tiesas spriedums. Ar speciālu iekšlietu ministra atļauju par izdevēju un redaktoru varēja kļūt arī ārvalstu pilsoņi. Likums aizliedza šos amatus ieņemt Ministru kabineta locekļiem.⁵⁷

Preses likums paredzēja arī vairākus preses darbības ierobežojumus – prese nedrīkstēja: pirmkārt, informēt par Saeimas slēgtām sēdēm, kā arī prāvām, kuras iztiesā aiz slēgtām durvīm, bez Saeimas, resp., tiesas priekšsēdētāja atļaujas. Otrkārt, bija aizliegts publicēt ziņas, kas iegūtas no izziņas vai iepriekšējas izmeklēšanas materiāliem, kā arī apsūdzības saturu pirms tiesas sēdes vai pirms tiesas lietas izbeigšanas. Treškārt, iekšlietu ministram saziņā ar kara ministru bija tiesības kara vai kara draudu laikā uz nenoteiktu laiku aizliegt sniegt presē ziņas par Latvijas kara un jūras spēku, kā arī par valsts ārējās aizsardzības līdzekļiem un ierīkojumiem. Nepamatoti aizskartas personas vai iestādes atspēkojums vai

⁵⁵ Šilde, Ā. (1992). *Latvijas vēsture, 1914.-1940.: valsts tapšana un suverēnā valsts*. Rīga: Zinātne. 512. lpp.

⁵⁶ Treijs, R. (red.). (1996). *Latvijas Republikas prese, 1918.-1940.* Rīga: Zvaigzne ABC. 76. lpp.

⁵⁷ Zelče, V. (2003). *Latvijas prese: 1918.-1934. gads*. Grām.: Bērziņš, V. (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture. 2. sēj.: Neatkarīgā valsts: 1918.-1940.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 774. lpp.

labojums bija jāiespiež nepārgrozītā veidā – dienas laikrakstiem trīs dienu laikā pēc to saņemšanas, bet pārējiem izdevumiem tuvākajā, vēl nepabeigtajā numurā.⁵⁸ Par šo ierobežojumu neievērošanu periodiskos izdevumus varēja apķīlāt, konfiscēt, apturēt un vainīgos saukt pie atbildības kriminālprocesa likumā paredzētajā kārtībā – iepriekšējā cenzūra Latvijā vairs nepastāvēja, taču pēc iznākšanas laikrakstus un žurnālus rūpīgi lasīja Iekšlietu ministrijas ierēdņi, viņuprāt, likuma pārkāpšanas gadījumā, izmantojot iepriekš minētās sankcijas.⁵⁹

Lai gan likumu sāka kritizēt drīz vien pēc tā pieņemšanas, nenoliedzami, tas bija liels solis uz priekšu brīvas žurnālistikas attīstībā Latvijā, valsts un preses attiecību noregulēšanā, izdevēju un redaktoru statusa noteikšanā, taču par šī dokumenta trūkumiem uzskatāmi žurnālista tiesību un pienākumu, kā arī cenzūras definējuma trūkums.

Par preses darbības veicinošu apstākli uzskatāma arī Latvijas telegrāfa aģentūras jeb LETA izveide – 1920. gada 5. maijā tiek pieņemti tās statūti un par tās vadītāju kļūst R. Bērziņš. Likumā par LETA darbību bija teikts, ka tā: 1) apgādā laikrakstus, oficiālas un privātas iestādes un arī privātas personas ar telegrāfisku un telefonisku informāciju par pasaules politiskās, komerciālās, finansu un kultūras dzīves notikumiem; 2) apgādā bankas un tirdzniecības uzņēmumus, kā arī laikrakstus un personas ar informāciju par naudas, preču un citiem biržu kursiem; 3) sniedz ārzemēm ziņas par Latviju,⁶⁰ tādējādi nodrošinot informācijas apriti un kļūstot par neatņemamu informatīvu atbalstu latviešu avīžniecībai.

Pētniece Vita Zelče uzsver, ka tā laika Latvijā iznākušos preses izdevumus iespējams klasificēt dažādi: pēc izdevumu veida – laikraksti un žurnāli, pēc periodiskuma – dienas, nedēļas, mēneša u.c. izdevumi, pēc izdošanas vietas – Rīgā, apriņķu centros, pagastos u.c., kā arī preses izdevumi atšķīrās pēc to izdošanas nolūka – oficiālie izdevumi, politisko partiju un komerciālie (neatkarīgie, bezpartejiskie) izdevumi.⁶¹

20. gadsimta 20. gados lielākā, neapšaubāmi, lielākā sabiedriskā loma Latvijā, vērtējot gan pēc tirāžas, gan apjoma un korespondentu tīkla bija tieši neatkarīgajiem, bezpartejiskajiem laikrakstiem, pie kādiem piederēja arī šajā bakalaura darbā apskatītais laikraksts „Latvijas Sargs”, kura tirāža 1920. gadā sastādīja no 9000 līdz 40 000 eksemplāru,

⁵⁸ Treijs, R. (red.). (1996). *Latvijas Republikas prese, 1918.-1940.* 81. lpp.

⁵⁹ Turpat.

⁶⁰ Zelče, V. (2003). *Latvijas prese: 1918.-1934. gads.* Grām.: Bērziņš, V. (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture. 2. sēj.: Neatkarīgā valsts: 1918.-1940.* 774. lpp.

⁶¹ Turpat. 775. lpp.

savukārt 1922. līdz 1928. gadam no 3000 līdz 15 000 eksemplāru.⁶² Par populārāko bezpartejisko laikrakstu uzskatāms Antona un Emilijas Benjamiņu izdotās „Jaunākās Ziņas”, kas sāka iznākt 1911. gadā. Laikraksts sevī apvienoja kvalitatīva un masu laikraksta iezīmes – tas bija labi informēts, Saeimai un valdībai tuvu stāvošs izdevums, kura auditoriju veidoja visplašākais iedzīvotāju sociālais spektrs – gan politiķu un uzņēmēju aprindas, gan arī strādnieki un zemnieki. „Jaunāko Ziņu” lasītāju auditorija bija lielāka nekā visām pārējām latviešu avīzēm kopā – to veicināja gan laikraksta plašais un izsmeļošais informatīvais materiāls, ko veidoja tā laika labākie latviešu žurnālisti un rakstnieki (piemēram, K. Skalbe, J. Akuraters, J. Lācis u.c.), gan relatīvi mazā cena – 6 līdz 7 santīmi par numuru.⁶³ Laika posmā no 1920. līdz 1938. gadam laikraksta tirāža sastādīja no 20 000 līdz 200 000 eksemplāru.⁶⁴ Nopietnākais „Jaunāko Ziņu” konkurents bija rīta laikraksts „Pēdējā Brīdī”, kas sāka iznākt 1927. gadā un kura izdošanas nolūks bija vājināt Benjamiņu pozīcijas latviešu preses jomā. Salīdzinājumā ar „Jaunākajām Ziņām”, laikrakstam „Pēdējā Brīdī” saturam piemita sensacionālāks raksturs, kas atspoguļojās ne tikai plašajā sensāciju materiālā, bet arī laikraksta ārējā noformējumā un iespiešanas kvalitātē un veidā, izmantojot papildus krāsas. Laikraksts „Pēdējā Brīdī” neguva tik lielus panākumus kā, piemēram, „Jaunākās Ziņas” – tiek uzskatīts, ka viens no galvenajiem „Pēdējā Brīdī” neveiksmju iemesliem bija savā domāšanā konservatīvās latviešu lasītāju psiholoģijas nepārzināšana.⁶⁵

Bezpartejisko laikrakstu grupā ietilpst vēl arī citi izdevumi, kas iznāca samērā īsu laiku un paliekošu ietekmi neguva, piemēram, „Brīvā Tēvija” (1926–1927), „Balss” (1924–1927) un citi. Īpatnēja vieta preses izdevumu vidū bija laikrakstam „Aizkulises” (1925–1934), kas atspoguļoja Rīgas t.s. „smalko” aprindu dzīvi, sensācijas un sabiedrībā pazīstamu cilvēku privāto dzīvi.⁶⁶

Noteikti jāatzīmē arī politisko partiju izdevumi, kas veidoja nozīmīgu preses izdevumu kopu, piemēram, LSDSP izdotais dienas laikraksts „Sociāldemokrāts”, kura tirāža sastādīja no 4500 līdz 17 00 eksemplāru.⁶⁷ Laikrakstā tika atspoguļota LSDSP darbība Saeimā, strādniecības dzīves un sociālā darba apstākļi, kultūra un citi jautājumi, nedēļas

⁶² Brempele, Ā., Flīgere, Ē., Ivbule, D., Lāce, L., Lazdiņa, M. (1988). *Latviešu periodika: bibliogrāfisks rādītājs. 3. Sējums: 1920-1940. 1.daļa.* Rīga: Zinātne. 355. lpp.

⁶³ Zelče, V. (2003). *Latvijas prese: 1918.–1934. gads.* Grām.: Bērziņš, V. (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture. 2. sēj.: Neatkarīgā valsts: 1918–1940.* 775. lpp.

⁶⁴ Brempele, Ā., Flīgere, Ē., Ivbule, D., Lāce, L., Lazdiņa, M. (1988). *Latviešu periodika: bibliogrāfisks rādītājs. 3. Sējums: 1920-1940. 1.daļa.* 217. lpp.

⁶⁵ Zelče, V. (2003). *Latvijas prese: 1918.–1934. gads.* 776. lpp.

⁶⁶ Turpat.

⁶⁷ Brempele, Ā., Flīgere, Ē., Ivbule, D., Lāce, L., Lazdiņa, M. (1988). *Latviešu periodika: bibliogrāfisks rādītājs. 3. Sējums: 1920-1940. 1.daļa.* 571. lpp.

laikraksts „Lauku Darbs” (1924–1934), kā arī partijas izdots nedēļas laikraksts „Lauksaimnieks” (1920–1929), kas orientējās uz lauku lasītāju auditoriju. Latviešu zemnieku savienība izdeva nedēļas laikrakstu „Brīvā Zeme” (1920–1940), kurā tika atspoguļota partijas un tās vadītāju darbība Saeimā, kā arī tika pausta vēršanās pret Zemnieku savienības politiskajiem pretiniekiem.⁶⁸

Atsevišķu laikrakstu grupu veidoja oficiālie izdevumi - Latvijas valdības izdevums bija „Valdības Vēstnesis” (1919–1940), Latvijas armijas štābs izdeva laikrakstu „Latvijas Kareivis” (1920–1940). Arī atsevišķas ministrijas izdeva savus žurnālus, piemēram, Tieslietu ministrija laida klajā „Tieslietu Ministrijas Vēstnesi” (1920–1940) u.tml.⁶⁹

Latvijas politiskajā un sabiedriskajā dzīvē liela nozīme bija arī citās valodās iznākošajiem preses izdevumiem jeb minoritāšu preseī – piemēram, vācu valodā iznākošajam laikrakstam „*Rigasche Rundschau*” (1919–1939), kas publicēja plašu un saturīgu informatīvo materiālu. tam bija savs speciālkorespondentu tīkls ārzemēs. Savukārt krievu preses nozīmīgākais izdevums bija laikraksts „*Сегодня*” (1919–1940). Tika veidoti arī Latvijā dzīvojošās ebreju kopienas izdevumi, piemēram, „*Dos folk*” (1920–1927), taču jāatzīmē, ka tie nespēja ilgi pastāvēt.⁷⁰

Iznāca arī vairāki politiski radikāli izdevumi. Aktīvā nacionālisma organizācijas 20. gadsimta 20. gados laida klajā Latvju Nacionālā kluba biļetenus, laikrakstus „Imantas Gars” un „Brīvais Imantas Gars”, „Izšķiries!..” u.c., kuru galvenais mērķis bija aktīva nacionālisma ideju paušana jaundibinātajā Latvijas valstī. To auditorija bija mazskaitlīga.⁷¹

Par nozīmīgu uzskatāms fakts, ka 1925.gadā izdodamo laikrakstu un žurnālu skaita ziņā uz 100 tūkst. iedzīvotāju Latvija ieņēma ceturto vietu Eiropā (pirmajās vietās Dānija, Norvēģija, Zviedrija), taču jau vēlāk, saistībā ar pasaules ekonomisko krīzi 1931.gadā, kura smagi skāra arī Latviju, bet it īpaši ar Kārļa Ulmaņa īstenoto 1934.gada 15.maija apvērsumu, kad daudzus izdevumus slēdza, laikrakstu un žurnālu skaits strauji samazinājās.⁷²

Vēstures pētniece V. Zelče uzsver, ka kopumā demokrātiskajā Latvijā iznākošo preses izdevumu klāsts bija plašs un to spektrs – daudzpusīgs. Laikraksti un žurnāli puda un pārstāvēja dažādu politisko grupējumu, sociālo slāņu un tautību intereses⁷³, tādējādi,

⁶⁸ Zelče, V. (2003). Latvijas prese: 1918.-1934. gads. 777. lpp.

⁶⁹ Turpat. 778. lpp.

⁷⁰ Turpat. 780. lpp.

⁷¹ Krēsliņš, U. (2005). *Aktīvais nacionālisms Latvijā: 1922-1934*. 303.-304. lpp.

⁷² Treijs, R. (red.). (1996). *Latvijas Republikas prese, 1918.-1940*. 76. lpp.

⁷³ Zelče, V. (2003). Latvijas prese: 1918.-1934. gads. 781. lpp.

iespējams secināt, ka 20. gadsimta 20. gados presei bija sava – neatsverama loma patstāvīgas Latvijas nodibināšanā un suverenitātes nosargāšanā.

4.2. Laikraksts „Latvijas Sargs”

1919. gada 21. janvārī, Liepājā ar Aizsardzības ministrijas atbalstu sāka iznākt dienas laikraksts „Latvijas Sargs”, brāļu Artura un Roberta Kroderu un Jāņa Bankava redakcijā.⁷⁴ Jauno avīzi nolēma nosaukt par „Latvijas Sargu”, tādējādi uzsverot, ka latviešu rakstnieks un žurnālists nostājas līdzās latvieši karavīram sargāt savu tēvzemi. Par laikraksta līdzstrādniekiem tika uzaicināti gandrīz visi Liepājā dzīvojošie un žurnālisti – E. Virza, K. Skalbe, J. Akuraters u.c.⁷⁵

Jaunizveidotā laikraksta vadlīnijas bija ieskicētas pirmā numura redakcijas rakstā: „Anarķija, pilsoņu karš, bads un posts būs „Latvijas Sarga” ienaidnieki, pret kuriem mēs raidīsim cīņā visus spēkus.” Redakcija aicināja lasītājus „vienotā sajūsmā un savas dzimtes mīlestībā sargāt Latviju...”⁷⁶

1919. gada sākumā laikraksts „Latvijas Sargs” uzskatāms par lielāko latviešu laikrakstu Kurzemē. Nebūdams gan oficiāls valsts izdevums, tas, ievērojot konkrēto situāciju, publicēja visus Pagaidu valdības lēmumus un rīkojumus. Tiem blakus redakcija ievietoja rakstus, kuri izskaidroja un komentēja šos dokumentus.⁷⁷ Redakcija centās, cik vien iespējams, atainot valdības darbību valsts aizsardzības, pārtikas nodrošināšanas un zemes lietu jautājumos.

Laikraksta „Latvijas Sargs” popularitāte, pateicoties tā vispusīgajam un nacionāli demokrātiskajam saturam, kā arī faktam, ka tas piederēja pie t.s. bezpartejiskajiem laikrakstiem, strauji auga – īsā laikā laikraksta metiens palielinājās no 5 līdz 15 tūkstošiem eksemplāru.⁷⁸

Mācītāja, sabiedriskā darbinieka un politiķa Andrieva Niedras marionešu valdība, kuru izveidoja vācieši, 1919. gada 27. aprīlī nolēma pagaidām aizliegt izdot laikrakstu „Latvijas Sargs”,⁷⁹ neskatoties uz to, „Latvijas Sargs” žurnālistiem izdevās laist klajā dažus

⁷⁴ Zelče, V. (2003). Latvijas prese: 1918.-1934. gads. 771. lpp.

⁷⁵ Treijs, R. (red.). (1996). *Latvijas Republikas prese, 1918.-1940.* 20. lpp.

⁷⁶ Turpat. 21. lpp.

⁷⁷ Zelče, V. (2003). Latvijas prese: 1918.-1934. gads. 771. lpp.

⁷⁸ Treijs, R. (red.). (1996). *Latvijas Republikas prese, 1918.-1940.* 22. lpp.

⁷⁹ Turpat.

avīzes numurus, taču pa īstam laikraksts varēja atjaunot darbību tikai Rīgā, pēc tās atbrīvošanas, kur savu darbību turpināja līdz pat 1934. gadam, lai gan tā pastāvēšanas laikā notika būtiskas redakcijas sastāva maiņas.

Par nozīmīgu pavērsienu laikraksta darbības un publicitātes attīstībā uzskatāms fakts, ka saistībā ar izdevuma finansētāju un redakcijas maiņu 1922. gada rudenī, „Latvijas Sargs” turpināja iznākt konservatīvākas, galēji labējas politiskās orientācijas žurnālistu vadībā. Jaunieceltais laikraksta redaktors un līdzizdevējs (1922–1924) Rīgas namīpašnieks K. Polis laikrakstu vadīja kristīgi nacionālās partijas virzienā. Savukārt „Latvijas Sarga” faktiskais, vēlāk arī oficiālais redaktors (1922–1928) D. Miesiņš jauno laikraksta politisko virzienu raksturoja kā „nacionāli pilsonisko un mēreni konservatīvo”. Viņš arī formulēja laikraksta nacionālkonservatīvo programmu: „„Latvijas Sargs” nemitīgi turpināja cīnīties par nacionālismu. Palikdams uzticīgs patiesam nacionālismam, nemitīgai cīņai ar žīdu virskundzību, privātīpašuma respektēšanu un konfesiju brīvībai – „Latvijas Sargs” apsveic savus lasītājus un labvēļus...” Taču, jāatzīst, ka šādam – radikāli nacionāli noskaņotam laikrakstam bija maza piekrišana – 1922.-1928. gadā „Latvijas Sarga” tirāža noslīdēja no 15 000 uz 3000 eksemplāru.⁸⁰

Iespaidu uz laikraksta „Latvijas Sargs” publikāciju saturu atstāja gan tā redakcijas, gan finansiālo atbalstītāju maiņa - kopumā laikraksts „Latvijas Sargs” H. Asara, ievērojamā latviešu nacionālo interešu atbalstītāja E. Blanka un K. Poļa vadības laikā uzskatāms par vienu no 20. gadsimta 20. gadu aktīvākajiem antisemitisma ideju paudējiem, par ko liecina laikrakstā attēloto publikāciju virsraksti: „Cionisms un žīdu internacionāle”, „Pilsoņi – tautieši! Aģitācija pret žīdiem”, „Žīdi”, „Žīdu nagos”, „Žīdu pasaules uzskats un sabiedriska darbība” un citi.⁸¹

⁸⁰ Treijs, R. (red.). (1996). *Latvijas Republikas prese, 1918.-1940.* 246. lpp.

⁸¹ Dribins, L. (2002). *Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 85. lpp.

5. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

5.1. Kontentanalīze

Lai arī darbs pamatā tiek balstīts uz kvalitatīvo pētījumu – vēsturiskā diskursa analīzes metodi, manuprāt, nepieciešams sniegt nelielu ieskatu analizējamo publikāciju materiāla kvantitatīvajā raksturojumā, tādējādi gūstot priekšstatu par to biežumu un intensitāti izvēlētajā laika periodā.

Dažādi autori kontentanalīzi, kas ir viena no senākajām teksta analīzes metodēm, kā arī tās mērķus un pielietojamību definē atšķirīgi. Komunikācijas pētnieks Bernards Berelsons (*Bernard Berelson*) formulējis kontentanalīzes visbiežāk izmantoto definējumu: „Pētniecības metodi, kuru izmanto, lai iegūtu objektīvu, sistemātisku, kvantitatīvu un nepārprotamu komunikācijas satura aprakstu.⁸²” Tieši sistemātiskums un objektivitāte ir tās pazīmes, kas KA atšķir no citiem satura analīzes veidiem.

Mediju pētnieks Roberts Filips Vēbers (*Robert Philip Weber*) kontentanalīzi raksturo sekojoši: „Pētniecības metode, kas izmanto procedūru kopumu, lai izdarītu drošus spriedumus par tekstu. Šie spriedumi var būt ziņas par ziņas sūtītājiem, pašu ziņu vai tās auditoriju.”⁸³ Savukārt akadēmiķis Ole R. Holstī (*Ole R. Holsti*) uzsver, ka „kontentanalīze uzskatāma par metodi, kas ļauj izdarīt slēdzienus, izmantojot objektīvu un sistemātisku, specifisku ziņojumu iezīmju identificēšanu.⁸⁴”

Izmantojot kontentanalīzi kā pētniecības metodi, viens no būtiskākajiem noteikumiem ir pētāmās izlases kopas izvēle, analīzes vienības noteikšana jeb tas, kāda būs mazākā pētāmā vienība un, kategoriju sistēmas izveide, precīzi definējot un nosakot kategoriju robežas.⁸⁵

Teorētiķi uzsver, ka, izmantojot kvantitatīvo pētniecības metodi – kontentanalīzi iespējams iegūt rezultātus, kas nav atkarīgi no pētnieka subjektivitātes un tie ir vispārināmi, savukārt, izmantojot kvalitatīvo pētniecības metodi – vēsturiskā diskursa analīzi, iespējams interpretēt datus un analizēt tos plašākā kontekstā.

⁸² Stempel III, H. G., Weaver, H. D., Cleveland, G. W. (2003.) *Mass communication research and theory*. Boston: Allyn and Bacon. P. 210.

⁸³ Weber, P. R. (1990). *Basic content analysis*. London: Sage publication. P. 78.

⁸⁴ Bryman, A. (2004). *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press. P. 182.

⁸⁵ Stempel III, H. G., Weaver, H. D., Cleveland, G. W. (2003.) *Mass communication research and theory*. P. 211.

5.2. Kritiskā diskursa analīze

Kritiskās diskursa analīzes teorētiķi Rūta Vodaka (*Ruth Wodak*) un Normans Fērklouvs (*Norman Fairclough*) kritisko diskursa analīzi definē sekojoši: „Kritiskā diskursa analīze aplūko diskursu – valodu kā „sociālas prakses” formu, tās lietojumu runā un rakstos. Diskurss tiek raksturots kā sociāla prakse, kas sevī ietver dialektisku saistību starp konkrētu diskursīvu notikumu un situāciju, organizāciju un sociālu struktūru, kura to konstruē, kā arī kura tiek konstruēta ar diskursa palīdzību. Diskurss tiek sociāli radīts un uzlabots - tas veido situācijas, kompetences un cilvēku savstarpējo attiecību sociālās identitātes. Tas ir nozīmīgi, lai stiprinātu un reproducētu sociāli pastāvošo situāciju, kā arī sekmētu tās transformēšanos.”⁸⁶

R. Vodaka ir formulējusi kritiskās diskursa analīzes galvenos principus:

1. Kritiskā diskursa analīze ir saistīta ar sociālām problēmām, tā nav saistīta ar valodu vai valodas lietojumu pašu par sevi, bet gan ar sociālo un kultūras procesu un struktūras lingvistiskām iezīmēm, tādējādi kritiskā diskursa analīze pēc savas būtības ir starpdisciplināra.

2. Varas attiecības ir cieši saistītas ar diskursu – kritiskā diskursa analīze aplūko varas diskursu, kā arī varu pār diskursu.

3. Sabiedrība un kultūra dialektiski ir saistītas ar diskursu – sabiedrība un kultūra ir diskursa ietekmētas, taču tai pat laikā tās veido diskursu. Katras valodas vienības lietojums reproducē un transformē sabiedrību un kultūru, tai skaitā varas attiecības.

4. Valoda var tikt lietota ideoloģiskos nolūkos. Lai to konstatētu, ir nepieciešams veikt tekstu analīzi, izpētot to interpretāciju, uztveri un sociālos efektus.

5. Diskursi ir vēsturiski – tie var tikt izprasti tikai saistībā ar to kontekstu. Metateorētiskā līmenī tas atbilst austriešu filozofa Ludviga Vitgenšteina (*Ludwig Wittgenstein*) pieejai, saskaņā ar kuru, izteikumu nozīme ir atkarīga no tā lietojuma konkrētā situācijā. Diskurss nav tikai iesakņojies konkrētā kultūrā, ideoloģijā vai vēsturē, bet starptekstuāli ir saistīts ar citiem diskursiem.

6. Saistība starp tekstu un sabiedrību nav tieša, tā tiek izteikta, izmantojot sociālkognitīvo vai sociālpsiholoģisko izpratnes modeli.

7. Diskursa analīze ir interpretatīva un izskaidrojoša. Kritiskā diskursa analīze sevī ietver sistemātisku metodoloģiju un saikni starp tekstu un tā sociālajiem apstākļiem, ideoloģijām un varas attiecībām. Interpretācijas ir dinamiskas un atvērtas jaunai informācijai un kontekstiem.

⁸⁶ Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter, E. (2000). *Methods of text and discourse analysis*. Los Angeles, London, New Dehli, Singapore: SAGE. P. 26.

8. Diskurss ir sociālas uzvedības forma – kritiskā diskursa analīze ir sociālo zinātņu disciplīna, kas precīzi formulē tās intereses un dod priekšroku praktisku jautājumu un problēmu pētniecībai.⁸⁷

Pētniecībā, izmantojot kritiskā diskursa analīzi, tā ataino, ka valoda pati par sevi nav ietekmējošs faktors – to par tādu padara indivīdi, kas to pārvalda.⁸⁸ Tas, savukārt izskaidro faktu, kādēļ bieži šī metode visbiežāk tiek izvēlēta, aplūkojot varas un tās ietekmēto indivīdu attiecības, kritiski analizējot valodas lietojumu varas aspektā. Kritiskā diskursa analīze aplūko veidus, kādos lingvistiskās formas tiek lietotas dažādās izpausmēs un manipulācijās ar varu. Par varas izpausmēm uzskatāmas ne tikai dažādu, atšķirīgu gramatisku formu lietojums tekstā, bet arī indivīda kontrolēti sociāli iemesli teksta izveidē, kuri kļūst par cēloni varas izaicinājumam un realizācijai.⁸⁹

5.2.1. Kritiskās diskursa analīzes pieejas

Jēdziens „kritiskā diskursa analīze” neapzīmē viendabīgas metodes izmantojumu diskursa analīzes robežās – tā teorētiskās iezīmes, pamata pieņēmumi un mērķi tādējādi var tikt iezīmēti, taču metodoloģija var tikt uzrādīta tikai, izmantojot konkrētu pieeju un ņemot vērā tās specifisko teorētisko pamatojumu.⁹⁰ Tādējādi tiek apskatītas divas, atšķirīgas pieejas – Normana Fērklouva izstrādātā kritiskā diskursa analīzes forma un Rūtas Vodakas attīstītā vēsturiskā diskursa analīze, kurās Fērklouvs pievēršas formas un struktūras analīzei tekstuālā līmenī, savukārt Vodaka aplūko lingvistikas realizācijas formas.

Ar spriedzes izpēti, kas pastāv starp diviem, ar valodas lietojumu saistītiem pieņēmumiem, N. Fērklouvs saista kritisko diskursa analīzi - uzskatiem, ka valoda ir gan sociāli būtiska, gan sociāli determinēta. Autors savu nostāju pamato, atsaucoties uz lingvistu Maikla Halideja (*Michael Halliday*) multifunkcionālo lingvistikas teoriju: „Katram tekstam ir idejiska funkcija, kura tiek attēlota caur pieredzes un apkārtējās pasaules pieredzi, turklāt teksts producē sociālas interakcijas jeb mijiedarbības diskursā esošo dalībnieku starpā. Tekstam piemīt arī tekstuālā funkcija - tas apvieno atsevišķas komponentes vienā veselā, tās kombinējot ar situatīvu kontekstu.”⁹¹

⁸⁷ Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter, E. (2000). *Methods of text and discourse analysis*. P. 146.

⁸⁸ Wodak, R., Meyer, M. (2001). *Methods of critical discourse analysis*. Los Angeles, London, New Dehli, Singapore: SAGE. P. 10.

⁸⁹ Turpat. 11. lpp.

⁹⁰ Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter, E. (2000). *Methods of text and discourse analysis*. P. 144.

⁹¹ Turpat. 148.-149. lpp.

5.2.1.1. Vēsturiskā diskursa analīze

Metodes autore R. Wodaka uzsver: „Vēsturiskā diskursa analīze uzskatāma par sociālingvistikas un teksta lingvistikas pētniecības metodi, tā izmanto lingvistiskās aktivitātes teoriju, aplūkojot saturu un attiecību līmeni.”⁹² Par vēsturiskās diskursa analīzes raksturīgākajām iezīmēm uzskatāmas:

1. Šī metode ir starpdisciplināra.
2. Starpdisciplināritāte tiek balstīta vairākos līmeņos – teorētiskajā, paša darba un prakses līmenī.
3. Metode ir orientēta uz konkrētu problēmu nevis specifiskiem lingvistiskiem priekšmetiem.
4. Teorija, gluži tāpat kā metodoloģija ir eklektiska – tās ir integrētas, kas ir noderīgi, lai saprastu un izskaidroto pētāmos objektus.
5. Pētniecība sevī ietver lauka studiju un etnogrāfijas metodes, lai atklātu pētāmo objektu (t.s. „studijas no iekšpuses”), kas ir kā priekšnosacījums tālākai analīzei.
6. Vēsturiskās diskursa analīzes metode uzskatāma par abduktīvu – tai nepieciešama konstanta kustība starp teoriju un empīrisko datu materiālu.
7. Ar šīs metodes palīdzību tiek pētīti daudzējādi žanri un publiskās telpas, kā arī starptekstuālas un starpdiskursīvas attiecības.
8. Vēsturiskais konteksts vienmēr tiek analizēts un integrēts diskursu un tekstu interpretācijās.
9. Pētnieciskā problēma, kategorijas un rīki tiek definēti saskaņā ar minētajiem nosacījumiem un procedūrām.
10. Pētniecības mērķis ir praktisks pielietojums – rezultāti jāmēģina formulēt veidā, kādā tos spētu izmantot arī citu nozaru un zinātņu eksperti ar mērķi tos attiecināt, lai izmainītu noteiktas diskursīvas un sociālas prakses.⁹³

Līdzīgi kā citas kritiskās diskursa analīzes pieejas, arī vēsturiskā diskursa analīze pēta gan rakstīto, gan runāto valodu kā sociālas prakses formu. Pētot vēsturiskus, organizatoriskus un politiskus tematus un tekstus, vēsturiskā diskursa analīze mēģina integrēt lielu daudzumu pieejamo zināšanu, kas saistītas ar vēsturiskiem avotiem, kā arī sociālo un politisko jomu fonam, kuros norisinās pētāmie diskursi. Vēsturiskā diskursa pieeja pēta diskursīvo darbību vēsturiskas dimensijas, analizējot veidos, kādos konkrētais žanrs vai diskurss kļuvis par diahronisku pārmaiņu subjektu.⁹⁴ Taču par svarīgāko uzskatāms fakts, ka šī pieeja nav

⁹² Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter, E. (2000). *Methods of text and discourse analysis*. P. 154.

⁹³ Wodak, R., Meyer, M. (2001). *Methods of critical discourse analysis*. P. 69-70.

⁹⁴ Wodak, R., Meyer, M. (2001). *Methods of critical discourse analysis*. P. 65.

uzskatāma tikai par informācijas iegūšanas līdzekli, bet gan, lai spētu izskaidrot konkrēto kontekstu, tiek integrētas sociālās teorijas.

R. Vodaka izklāsta, ka veicot vēsturisko diskursa analīzi, uzmanība jāpievērš sociālpsiholoģiskām, kognitīvām jeb izziņas un lingvistiskām teksta izstrādes dimensijām – sociālpsiholoģiskā dimensija aptver dažādas stratēģijas, kuras tiek apgūtas socializācijas procesā, piemēram, piederība noteiktai kultūrai, dzimumam un klasei, savukārt - runas spējas, personība vai psihopatoģenēze – kā individuāli faktori, no kuriem izriet kognitīvajai dimensijai piederošie elementi – shēmas un rāmējumi, kas palīdz uztvert un strukturēt realitāti, savukārt lingvistiskā dimensija sevī ietver teksta veida un tipa izvēli, kas noslēdzas ar teksta realizāciju.⁹⁵

Vēsturiskā diskursa analīzes metode darbojas trīsdimensiju analītiskā aparāta veidā⁹⁶ (sk. 5.2.1.1.1. att.).

„Mēs – viņi” diskurss		
<i>Atšķirību diskurss:</i> 1. Kategorizācija un novērtēšana 2. „Mēs diskurss”: • „Mēs” uzbūve • Pozitīvs sevis apraksts		<i>Lingvistiskā realizācija:</i> 1. Grupu definējuma būtība 2. Gramatiski saistītie elementi 3. Noliegšana, sevis augstu vērtēšana, normu respektēšana
Argumentācijas stratēģijas/tehnikas (attaisnojošās)		
<i>Atbildības vai vainas piedēvēšana:</i> 1. Vainas noliegšana 2. „Grēkāža” stratēģija 3. Upura – pāridarītāja maiņa		<i>Atbildības vai vainas noliegšana:</i> Devalvācijas vai apmelošanas sagrozīšana
Augstāk minētās stratēģijas un noliegumi arī tiek realizēti, izmantojot sagrozītas argumentācijas tehnikas ar mērķi devalvēt un sagrozīt indivīda uzskatus.		a) Pārspīlēšana, piemēram, konspirācijas teorijas b) Balansēšana, racionalizācija c) Noliegums, noraidījums
Lingvistiskās realizācijas formas		
Izdomāti scenāriji	Retoriski jautājumi Ievada formulējumi Mājiieni, netieši norādījumi Apgalvojumi Metaforas Predikācijas	Neskaidrības: - Atsauces uz vispārinājumiem - Runātāja perspektīvas - Stilistika, situatīvisms
Salīdzinājumi		Eifēmismi
Analoģijas		Teksta koherence jeb saistība
Provokācijas		Metaforiskas leksēmas
Pielīdzināšana/vispārināšana		
Diskursa reprezentācija		
Citēšana		

5.2.1.1.1. att. Vēsturiskās diskursa analīzes analītiskā shēma

Vēsturiskā diskursa analīze sevī ietver sociologa Ārona Kikourela (*Aaron Cicourel*) izstrādāto „triangulācijas principu”, lai veiktu diskursu un citu sociālo prakšu un struktūru savstarpējās saistības pētniecību. Triangulācijas princips tiek balstīts uz konceptu, ka kontekstā vērā tiek ņemtas: 1) nepastarpināta valoda vai tekstā ietverts konteksts un lokāli sarunu un konfliktu interaktīvie procesi; 2) starptekstuālās un starpdiskursīvās attiecības starp

⁹⁵ Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter, E. (2000). *Methods of text and discourse analysis*. P. 155.

⁹⁶ Turpat. 159. lpp.

izteikumiem, tekstiem, žanriem un diskursiem; 3) valodas ārējās sociālās un socioloģiskās mainīgās vienības un institucionālie rāmējumi, kas saistīti ar specifiskiem, no situācijas atkarīgiem kontekstiem, piemēram, formalitātes, vietas, laika, gadījuma, grupu, dalībnieku lomu u.c.; 4) plašāki sociālpolitiski un vēsturiski konteksti, kā arī ar tiem saistītie diskursi.⁹⁷

Tā kā vēsturiskā diskursa analīzes procedūra tiek uzskatīta par hermeneitisku un interpretatīvu, ar nelielu kognitīvo zinātņu ievirzi, attēlotā shēma būtu jāapskata nevis kā atsevišķu, secīgu soļu kopums, bet gan kā cikls, kurā trīs analītiskās dimensijas ir sistemātiski saistītas ar kontekstuālo zināšanu kopumu. Individuālu tekstu precīzs apraksts un apjomīgāka datu kopuma analīze pieļauj apgalvojumu izteikšanu saistībā ar rekonstrukciju un diskursu kontekstu gan mikro, gan makro līmenī.⁹⁸

R. Vodaka ir formulējusi vēsturiskās diskursa analīzes veikšanas pamatprincipus:

1. Rāmējums un konteksts ir jāidentificē tik akurāti, cik vien iespējams, tā kā diskursi var tikt aprakstīti, saprasti un interpretēti savā, specifiskajā kontekstā.

2. Izteikuma saturs jāsalīdzina ar tam saistītajiem vēsturiskajiem notikumiem un faktiem, kā arī līdz šim radītajiem apskatiem.

3. Tekstiem jābūt interpretētiem arī no citu, temata speciālistu puses (piemēram, sociologu, vēsturnieku, psihologu u.tml.). Visas stadijas sevī ietver starpdisciplināru pieeju kā svarīgu vēsturiskās diskursa analīzes pazīmi.

4. Lingvistiskā līmenī tekstiem jābūt aprakstītiem tik precīzi, cik vien tas iespējams.⁹⁹

Izmantojot vēsturiskā diskursa analīzi, sākotnēji tiek noskaidrota un aprakstīta vēsturiskā konteksta informācija ar mērķi to saistīt ar konstruēto diskursu un tā saturu.

5.2.1.2. Diskriminējošie diskursi

Aprakstot savus pētījumus saistībā ar rasistiskajiem un diskriminējošajiem diskursiem, pētnieki Rūta Vodaka (*Ruth Wodak*) un Martins Rīsigls (*Martin Reisigl*) izstrādāja analīzes četru soļu stratēģiju – pēc diskursa ar rasistisku, antisemitisku, nacionālistisku vai etnisku saturu, identificēšanas, nākamais solis ir diskursīvo stratēģiju, tai skaitā, argumentācijas stratēģijas, sīkāka izpēte. Tam seko diskriminējošo stereotipu lingvistisko nozīmju (kā tipu) un specifisko, no konteksta izrietošo lingvistisko realizāciju (kā zīmju) analīze.¹⁰⁰ Vēsturiskās diskursa analīzes metode koncentrējas uz sekojošajām diskursīvām stratēģijām:

1. *Attiecinošās jeb izvirzīšanas stratēģijas* – šo stratēģiju ietvaros sociālie aktori tiek konstruēti un reprezentēti kā vispāratzīti vai neatzīti elementi. Tiek izmantoti

⁹⁷ Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter, E. (2000). *Methods of text and discourse analysis*. P. 157.

⁹⁸ Turpat. 158. lpp.

⁹⁹ Turpat. 159.-160. lpp.

¹⁰⁰ Wodak, R., Meyer, M. (2001). *Methods of critical discourse analysis*. P. 26.

vairāki interešu lingvistiskie paņēmieni: piederības kategorizēšana, metaforas, metonīmija un sinekdoha (metonīmijas paveids);

2. *Predikācijas jeb nepamatota apgalvojuma stratēģijas* – stereotipizēti pozitīvo vai negatīvu iezīmju vērtējumi, kas tieši vai pastarpināti sevī ietver nepamatotu apgalvojumu. Parasti šīs stratēģijas apzīmē un uzsver sociālo aktoru pozitīvās vai negatīvās iezīmes;
3. *Argumentācijas stratēģijas* – tās atspoguļo konkrētu kultūras stereotipu lietojumu ar mērķi pamatot politisku iesaistīšanos vai atturēšanos;
4. *Perspektīvas stratēģijas* – freimings vai diskursa attēlojums pielieto ziņošanas, apraksta, stāstījuma vai citēšanas līdzekļus;
5. *Intensifikācijas un atvieglājumu stratēģijas* – cenšas pastiprināt vai atvieglot izteikumu nepārprotamu iedarbīgumu.¹⁰¹

Ar terminu „stratēģija” autori apzīmē vairāk vai mazāk precīzu, apzinātu darbību kopumu, kas apgūts, lai sasniegtu konkrētus sociālus, politiskus, psiholoģiskus vai lingvistiskus mērķus.¹⁰²

Minētās diskursīvās stratēģijas tiek izmantotas ar mērķi radīt pozitīvu paštēlu un negatīvu citas personas, grupas, rases u.tml. attēlojumu. Abi autori uzsver, ka „mēs” un „viņi” diskursa konstrukcija uzskatāma par identitātes un atšķirību diskursa pamatprincipu un ir nozīmīga diskriminējošo diskursu sastāvdaļa.¹⁰³

Minētās stratēģijas un noliegumi tiek realizēti, izmantojot sagrozītas argumentācijas tehnikas ar mērķi ietekmēt un devalvēt indivīda uzskatus – pārliecinot auditoriju par viena vai otra uzskata aplamību, izmantojot spilgtus un pārliecinošas lingvistiskās realizācijas formas.

5.3. Publikāciju satura pētniecības gaita

Vēsturiskā diskursa analīzes metode izvēlēta ar mērķi atsegt ideoloģiski izplatītas un bieži neskaidras varas, politiskās kontroles un dominances struktūras, kā arī izmantotās diskriminējoši diskursīvās stratēģijas valodas lietojuma ietvaros, savukārt kontentanalīze izvēlēta ar mērķi sniegt ieskatu antisemitisko publikāciju kvantitatīvajā raksturojumā – to biežumā un intensitātē.

Pirmais solis ir vispārinājumu jeb kategoriju ieviešana, kas tiek klasificētas pamatojoties uz atlasīto antisemitisma publikāciju un trīsdimensiju analītiskā aparāta saturu.

¹⁰¹ Turpat. 27. lpp.

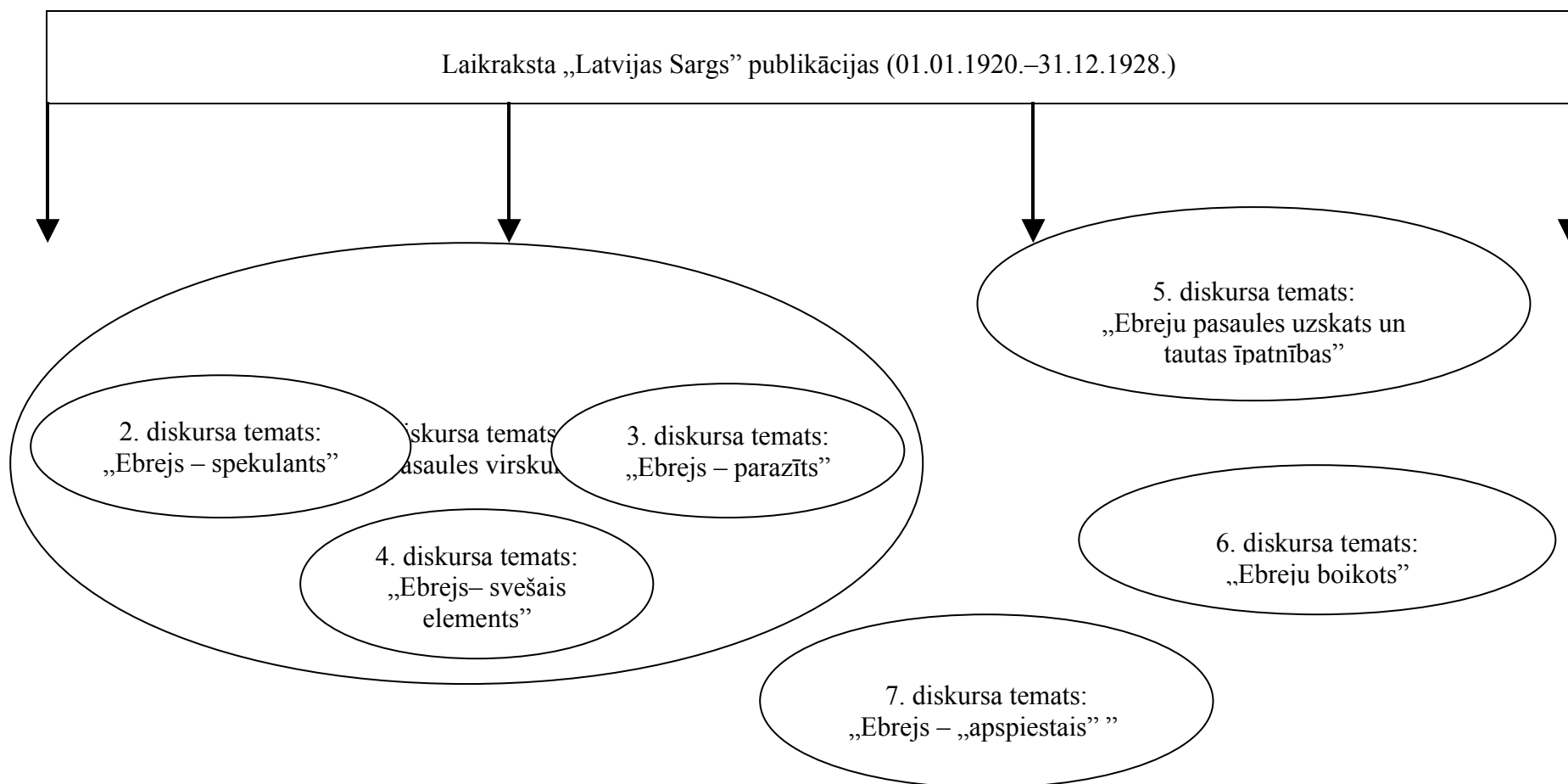
¹⁰² Turpat. 73. lpp.

¹⁰³ Reisigl, M., Wodak R. (2001). *Discourse and discrimination: rhetorics of racism and anti-semitism*. P. 44.

Kategorijas tiks pielietotas gan izmantojot kontentanalīzi, un tādējādi, raksturojot publikāciju kvantitatīvos aspektus – intensitāti un apjomu izvēlētajā laika periodā, gan arī vēsturisko diskursa analīzi plašākai publikāciju konteksta analīzei. Minētās kategorijas tiks izmantotas arī veidojot vēsturiskās diskursa analīzes shematisku attēlojumu, kam sekos publikāciju sīkāka izpēte, identificējot kategorijās izmantotās individuālas vienības (argumentācijas stratēģijas un lingvistiskās realizācijas formas).

Identificētās antisemītisma diskursa kategorijas laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijās (1920–1928) sevī ietver vairākus atšķirīgus diskursa žanrus un diskursa tematus. Shematiskais attēlojums (sk. 5.3.1. att.) vienkāršoti ilustrē antisemītisma diskursa saturu, kā arī nozīmīgākās saistības starp tā žanriem un diskursa tematiem.

Izmantojot kritiskās diskursa analīzes iezīmes un funkcijas, tādējādi būs iespējams atklāt antisemītiskā diskursa konstrukciju un attēlojumu laikrakstā „Latvijas Sargs” laika posmā no 1920. līdz 1928. gadam. Analīze tiks veikta, izmantojot vēsturiskās diskursa analīzes metodes trīsdimensiju analītisko aparātu: 1) apskatot „mēs–viņi” diskursu; 2) aplūkojot attaisnojošās argumentācijas stratēģijas un tehnikas, ar kuru palīdzību tiek veidots pozitīvs paštēls un negatīvs citas personas, grupas, rases u.tml. attēlojums, kā arī 3) identificēt visbiežāk izmantotās teksta lingvistiskās realizācijas formas, kuras tiek lietotas, lai akcentētu paustās antisemītisma idejas.

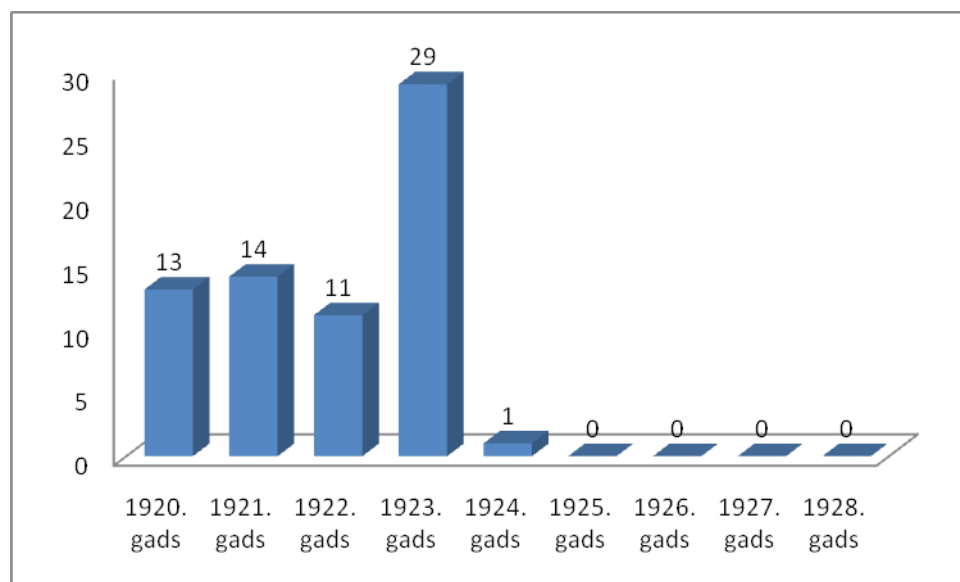

5.3.1. att. Antisemitisma diskursa satura kategorijas laikrakstā „Latvijas Sargs” (1920-1928)

6. ANTISEMĪTISMA DISKURSS LAIKRAKSTĀ „LATVIJAS SARGS”

6.1. Antisemītisko publikāciju kvantitatīvs raksturojums

Pirmais antisemītisma diskursa publikāciju laikrakstā „Latvijas Sargs” kvantitatīvais raksturojums tika apskatīts publikāciju intensitātes sadalījums pa gadiem (sk. 6.1.1. att.) manis izvēlētajā laika periodā (1920–1928). Kopumā šajā laika periodā atlasītas 68 publikācijas ar antisemītisku saturu, kuras tika identificētas pēc aizskarošiem vai jebkādā veidā negatīviem izteikumi par ebrejiem. Publikāciju izlase tika veidota, strādājot ar Latvijas Nacionālajā bibliotēkā glabāto „Latvijas Sarga” komplektu. Pagaidām nevienā no Latvijas preses izdevumu datubāzēm un bibliogrāfiskajiem radītājiem nav iekļauts iespējami pilnīgs diskriminējošo diskursus saturošu publikāciju reģistrs. Pastāv tikai daļējs šo publikāciju uzskaitījums Augusta Ģintera veidotajā radītājā „Latviešu zinātne un literatūra”.

6.1.1. att. Antisemītisma publikāciju sadalījums pa gadiem

Laika posms pēc 1. pasaules kara bija būtiski mainījis sociālo un nacionālo struktūru, kas saimnieciskā sabrukuma apstākļos neizbēgami radīja pamatu sociālai un nacionālai spriedzei kā rezultātā 1920. gadā Latvijā pēkšņi uzliesmoja antisemītisms.

20. gadsimta 20. gadu sākumā valdošo nacionālistiski noskaņoto gaisotni raksturo arī publikāciju aptuveni vienāda skaits (1920.gadā – 13 publikācijas, 1921. gadā 14 – publikācijas, 1922. gadā – 11 publikācijas), savukārt izteiktais publikāciju daudzuma pārsvars 1923. gadā izskaidrojams ar laika posmā no 1923. gada 13. maija līdz 6. jūnijam laikrakstā

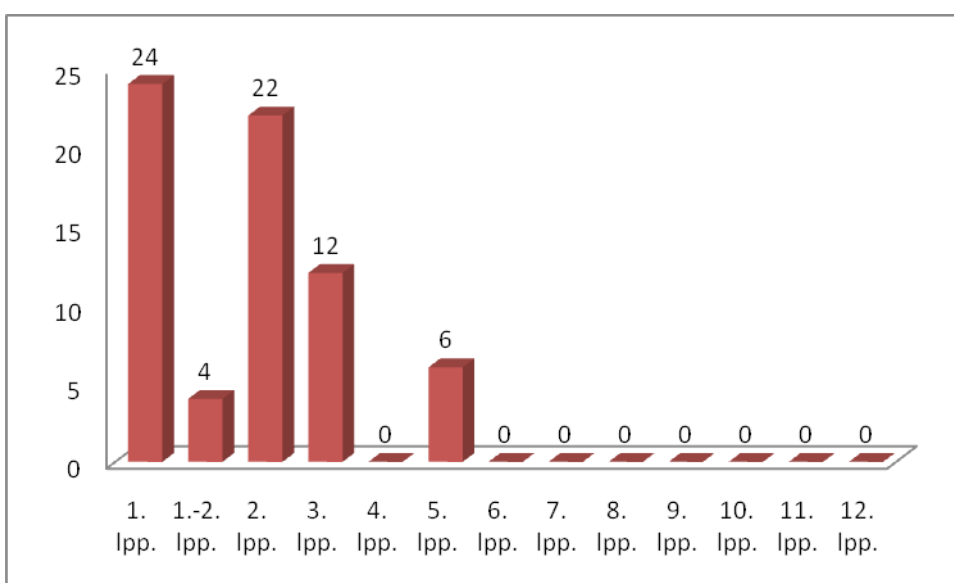
atspoguļoto 19 publikāciju sēriju: autora *A-es.* „Žīdu pasaules uzskats un sabiedriskā darbība” (94.-112. nr.).

1924. gadā laikrakstā „Latvijas Sargs” iespējams novērot tikai 1 publikāciju, kurā iespējams identificēt antisemitisma diskursu: autora *D. Miesiņa* rakstu „Visbriesmīgākais žīdu līdzeklis tautu iznīdēšanā” (161. nr.).

Tā kā turpmākajos četros gados (1925–1928) laikrakstā „Latvijas Sargs” nav iespējams identificēt publikācijas ar antisemitisku saturu, jāsecina, ka antisemitisma publikāciju uzliesmojums laikrakstā „Latvijas Sargs” ilga 5 gadus, kuru laikā atrodams 68 publikācijas, kurās paustas un popularizētas antisemitisma idejas.

Vēsturnieki uzsver, ka par vienu no iemesliem, kas izskaidrotu antisemitisma ideju norietu 20. gs. otrajā pusē, uzskatāms fakts, ka ekonomiskais stāvoklis Latvijā arvien uzlabojās, kas relatīvas saimnieciskas stabilitātes apstākļos uz mirkli ļāva norimt radikāli nacionālistiskajam noskaņojumam latviešu sabiedrībā¹⁰⁴.

Nākamais antisemitisma diskursa publikāciju laikrakstā „Latvijas Sargs” kvantitatīvā raksturojuma aspekts tika pētīts publikāciju atrašanās vieta laikrakstā (sk. 6.1.2. att.). Laika posmā no 1920. līdz 1928. gadam laikraksta „Latvijas Sargs” ikdienas numurs sastāvēja no 6 lpp. (kas arī izmantots procentuālajā aprēķinā), savukārt ar nedēļas pielikumu – līdz pat 12 lpp.¹⁰⁵

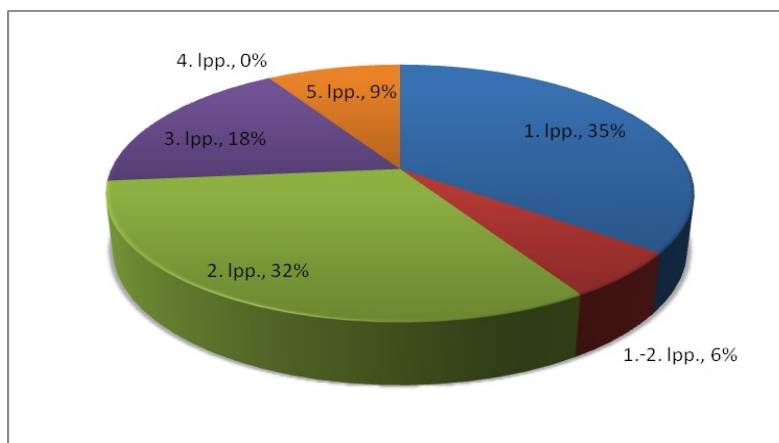

¹⁰⁴ Dribins, L. (2002). *Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats*. 91. lpp.

¹⁰⁵ Brempele, Ā., Flīgere, Ē., Ivbule, D., Lāce, L., Lazdiņa, M. (1988). *Latviešu periodika: bibliogrāfisks rādītājs. 3. Sējums: 1920-1940. 1.daļa*. Rīga: Zinātne. 355. lpp.

6.1.2. att. Antisemitisma publikāciju atrašanās vieta laikrakstā

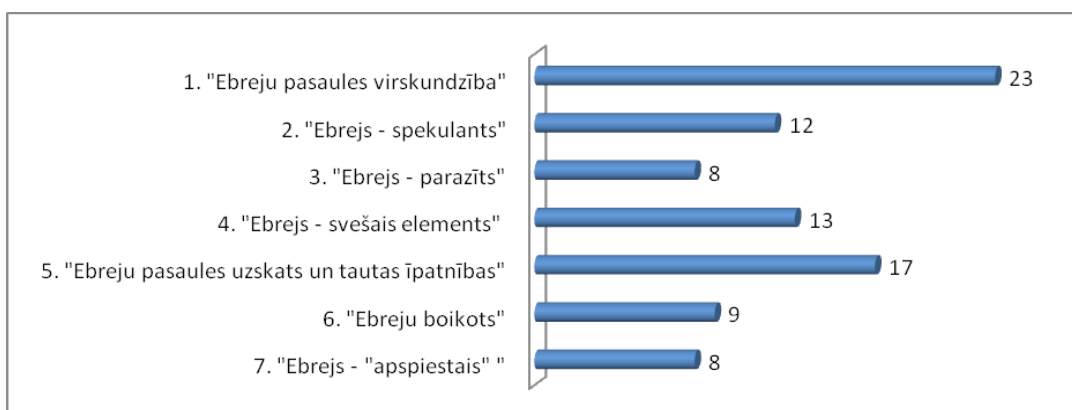
Pētījuma kvantitatīvā analīze uzskatāmi attēlo, ka lielākā daļa publikāciju jeb 35% (skat. 6.1.3. att.) publicēti laikraksta „Latvijas Sargs” 1. lappusē, kas ļauj secināt, ka publikācijas ar antisemitisku saturu tikušas izvirzītas par attiecīgās dienas vissvarīgākajiem notikumiem, atvēlot tiem laikraksta pirmo lappusi. 6% publikāciju tikušas izvietotas 1. lappusē ar tālāku pārnese 2. lappusē, savukārt 32% publikāciju izvietotas 2. lappusē, tādējādi kopumā 73% jeb aptuveni 2/3 antisemitisma publikāciju izvietotas 1. un 2. lappusē un tikušas pozicionētas kā dienas svarīgākie notikumi ar mērķi piesaistīt lasītāja tūlītēju uzmanību. 18% publikāciju tikušas izklāstītas laikraksta 3. lappusē, savukārt 9% publikāciju 5. lappusē, kas ikdienas numuros uzskatāma par pēdējo lappusi, jo laikraksta „Latvijas Sargs” 6. lappuse parasti tika atvēlēta dažādu reklāmas sludinājumu publicēšanai.

6.1.3. att. Antisemītisma publikāciju atrašanās vieta laikrakstā – procentuāls sadalījums

Par nozīmīgu kvantitatīvu raksturlielumu uzskatāms arī antisemītisma diskursa satura tematu sadalījums laikrakstā „Latvijas Sargs” (1920–1928) (sk. 6.1.4. att.), kurā attēlots, kuras no konstruētajām diskursa satura kategorijām (sk. 5.3.1. att.) visbiežāk parādās laikraksta publikācijās. Jāatzīmē, ka veicot publikāciju satura analīzi, atklājās, ka viena publikācija var ietvert vairākas diskursa satura kategorijas, tādēļ arī šī aspekta kvantitatīvais raksturojums nesakrīt ar publikāciju kopēju skaitu, tādējādi identificēto kategoriju kopskaits ir lielāks.

Kopumā laikrakstā „Latvijas Sargs” laika posmā no 1920. līdz 1928. gadam iespējams identificēt 7 dažādus antisemītisma diskursa tematus: 1) „Ebreju pasaules virskundzība”, 2) „Ebrejs – spekulants”, 3) „Ebrejs – parazīts”, 4) „Ebrejs – svešais elements”, 5) „Ebreju pasaules uzskats un tautas īpatnības”, 6) „Ebreju boikots” un „Ebrejs – apspiestais”.

5.3.1. att. Antisemītisma diskursa satura kategorijas laikrakstā „Latvijas Sargs” (1920-1928)

Visplašāk konstruētais antisemītisma diskursa temats laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijās (1920–1928) ir „Ebreju pasaules virskundzība”, kuros identificējami spriedumi, ka ebreji guvuši un turpmāk vēlas stiprināt un palielināt dominanti Latvijas ekonomikā, politiskajā un sabiedriskajā dzīvē, kā piemēru bieži vien minot citu pasaules valstu, piemēram, Krievijas pieredzi ebreju „uzkundzēšanās” jautājumā „*ņemsim par piemēru Krieviju, kur šie fakti visredzamāk un taustāmāk saskatāmi. Jau lielais krievu rakstnieks Dostojevskis savos darbos daudz gadu desmitus atpakaļ pravietīgi pareģoja, ka žīdi būs tie,*

kas pazudinās Krieviju. Tā tas tagad ir arī noticis..”¹⁰⁶ Līdzīgi arī tiek apgalvots, ka „...tirdzniecība atrodas žīdu rokās; lielākās bankas atrodas žīdu un vācu rokās un faktiskais Latvijas rubļa noteicējs Rīgas biržā ir žīds..”¹⁰⁷, kā arī „...ja žīdu iespaids un viņu politika progresēs tik pat ātri kā pēdējā laikā, tad mēs nonāksim pie vispasaules varas sagrābšanas žīdu rokās.”¹⁰⁸ Dedzīgais nacionālo interešu un antisemitisma popularizētājs Ernests Blanks norāda, ka „...uz citu minoritāšu skaitliskā, ekonomiskā, politiskā un kultūras iespaida krišanās fona Latvijā lepni paceļās žīdu varas pieaugšana..”¹⁰⁹

Otrs populārākais diskursa temats antisemitisma publikācijās identificējams „Ebreju pasaules uzskats un tautas īpatnības”, kurā pausti antisemitisma „teorētisko” uzskatu, kā arī ebreju tautas īpatnību un vēstures tendenciozi un melīgi skaidrojumi, piemēram „...žīds pēc sava rakstura nav tāds, kas panāk uzvaru caur spēku un rupju varu, bet gan caur apdomīgu, žīdam īpatnēju krāpšanas un līšanas politiku..”¹¹⁰, vai „...žīdiem atgādināti viņu netikumi, kā par piemēru, spekulēšana, izvairīšanās no kara dienesta, blēdības, sieviešu pavešana u.t.t., jo tas viss žīdiem pēc Talmuda mācībām ne tikai atļauts, bet pat uzlikts par pienākumu...”¹¹¹, kā arī „...no tā laika žīdiem zelts tapis par Dievu un dzīves mērķi..”¹¹²

Nākamā diskursa satura kategorija skaitliskajā ziņā tiek identificēta „Ebrejs – svešais elements”, kurā ebreji tiek pozicionēti kā pretpatriotiski noskaņoti elementi, kas turpina ieplūst Latvijas valstī, taču izvairās no algota darba veikšanas „...ārzemnieku, sevišķi jauno ebreju skaits, vairojas ar katru dienu, tie brauc šurp no malu malām kā uz Palestīnu..”¹¹³, kā arī „...mēs neesam tik stipri, ne bagāti, lai uzņemtu tūkstošiem svešu žīdu, kuri nestrādās Latvijā produktīvu darbu, bet grib eksistēt tikai kā spekulanti un liekēži..”¹¹⁴

Līdzīgā skaitā tiek pausts arī ebreja kā „ebreja – spekulanta” pozicionējums, uzsverot, ka tādējādi ebreji grauj nacionāli un saimnieciski stipru Latviju „...kā jau agrāk, pirms kara – visa tirdzniecība galvenām kārtām bija ebreju rokās, tā arī tagad visas spekulācijas barveži un karaļi ir ebreji..”¹¹⁵, jeb „...Latvijas labklājība priekš Jeruzalemes pilsoņiem ir un paliek tukša skaņa: tiem rūp vienīgi sava kabata. Tādēļ viņi ar visādiem līdzekļiem pabalsta spekulāciju, rada un uztur viņai labvēlīgus apstākļus..”¹¹⁶

¹⁰⁶ Ve., K. (1921, 25. maijs). Esat nomodā! *Latvijas Sargs*. 1.lpp.

¹⁰⁷ Andrs. (1921, 30. jūn.). Cittautiešu verdzībā. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹⁰⁸ Teikmanis, T. (1922, 31. janv.). Žīdi. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹⁰⁹ Blanks, E. (1920, 8. jūn.). Par nacionālu politiku. *Latvijas Sargs*. 1.lpp.

¹¹⁰ Teikmanis, T. (1922, 10. febr.). Žīdi – turpinājums. *Latvijas Sargs*. 3. lpp.

¹¹¹ Miesiņš, D. (1922, 19. sept.). Atbilde Jeruzaleminam. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹¹² A-es. (1923, 14.maijs). Žīdu pasaules uzskats un sabiedriskā darbība. 2.daļa. *Latvijas Sargs*. 2. lpp.

¹¹³ Grīns, I. (1920, 19. jūn.). Kāds neatliekams jautājums. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹¹⁴ Lazdiņš, R. (1921, 21. maijs). Norobežošanās. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹¹⁵ K., I. (1920, 7. jūl.). Par spekulāciju. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹¹⁶ B., J. (1920, 17. sept.). Jāatver nodaļa žīdi Latvijā. *Latvijas Sargs*. 3. lpp.

Par nozīmīgu antisemitisma diskursa sastāvdaļu uzskatāmas publikācijas ar mērķi panākt sabiedrības konkrētu rīcību - ebreju saimniecisku boikotu. Šīm publikācijām raksturīga tieša, atklāta valoda, bez slēpta zemteksta – aicinājumi boikotēt ebreju saimniecisko darbību, tādējādi cīnoties pret pārmērīgi lielu ebreju ieplūšanu Latvijā, kā arī to dominanti saimnieciskajā dzīvē „...tā kā žīdi ir tirgoņi, tamdēļ, lai viņus izskaustu no Latvijas, nepirksim nekā pie žīdiem un arī nepārdosim viņiem...”¹¹⁷; „...un šis pienākums ir – boikotēt žīdu veikalus, neko žīdiem nepārdot, neko no viņiem nepirkt, jo ar savu peļņu viņi uztura un pabalsta mūsu ienaidniekus...”¹¹⁸

Par izplatītu antisemitisma diskursa tematu uzskatāmas publikācijas, kurās to autori pauž un atspēko viņuprāt t.s. „nepatiesās” citu laikrakstu vai pašu ebreju izplatītās ziņas par netaisnībām pret ebrejiem dažādos aspektos, norādot uz to absurdumu, piemēram, „...bet žīdiem ar šādām vien priekštiesībām nepietiek. Viņi, kaut ar draudiem, prasa vēl vairāk. Ar saviem priekšstāvjiem viņi bombardē Tautu Savienību, lai Latvijā iegūtu vēl lielākas priekštiesības, tur ieskaidrodami, ka žīdi no latviešiem tiekot apspiesti. To dara ļaudis, kas apēd Latvijas barotos vēršus un govīs, aprij Latvijas mežus...”¹¹⁹, kā arī „...grautiņš mūsu pilsētā nav bijis un viena ebreju daļa viņu redzējusi tādēļ, ka bailēm lielas acis...”¹²⁰

Noslēdzošā antisemitisma diskursa kategorija laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijās identificēta „Ebreja – parazīta” tēla konstrukcija, kuras ietvaros ebreji attēloti kā amorāli un ļaunprātīgi elementi, uzsverot to kaitīgumu Latvijai kopumā „...šie svešie austrumu žīdu ienācēji, kuriem mūsu zemē nav nekādu dabīgu sakņu var būt tikai traucējošs elements mūsu valsts organismā un, parazītisks ne produktīvs pēc sava sociālā stāvokļa, kā smaga nasta uzgulsies mūsu valsts saimniecībai...”¹²¹

Izmantojot kontentanalīzi un analizējot laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijas, tika sniegts neliels ieskats analizējamo publikāciju materiāla kvantitatīvajā raksturojumā, kas ļāva gūt priekšstatu par to biežumu un satura intensitāti izvēlētajā laika periodā no 1920. līdz 1928. gadam. Tādējādi iespējams secināt, ka antisemitisma publikāciju uzliesmojums laikrakstā „Latvijas Sargs” ilga 5 gadus (1920-1924), kuru laikā atrodamas 68 publikācijas, kurās tika konstruēts antisemitisma diskurss tajā iekļaujot vairākus antisemitisma diskursa satura tematus: 1) „Ebreju pasaules virskundzība”, 2) „Ebrejs – spekulants”, 3) „Ebrejs – parazīts”, 4) „Ebrejs – svešais elements”, 5) „Ebreju pasaules uzskats un tautas īpatnības”, 6) „Ebreju boikots” un „Ebrejs – apspiestais” ar mērķi pamudināt indivīdus uz konkrētu darbību, tādējādi

¹¹⁷ Adi. (1922, 11. okt.). Latvijā, kur ir mūsu nacionālā pašcieņa? *Latvijas Sargs*. 1.-2. lpp.

¹¹⁸ Laikraksta “Latvijas Sargs” redakcija. (1922, 21. dec.). Pilsoņi – tautieši! *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹¹⁹ R. (1923, 29. marts). Vienlīdzīgas tiesības un priekštiesības. *Latvijas Sargs*. 1.-2. lpp.

¹²⁰ A. (1920, 11. jūn.). Bailēm lielas acis. *Latvijas Sargs*. 3. lpp.

¹²¹ Lazdiņš, R. (1921, 27. aug.). Minoritātu jautājums. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

ierobežojot ebreju pilsoniskās, reliģiskās un politiskās tiesības, kā arī apgrūtinātu ebreju un neebreju savstarpējās attiecības.

6.2. „Mēs–viņi” diskursa konstrukcija

Vadoties pēc R. Vodakas izstrādātā vēsturiskā diskursa analīzes metodes trīsdimensiju analītiskā aparāta, nākamais solis pēc antisemitisma diskursa kategoriju identificēšanas laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijās (1920–1928), ir „mēs–viņi” diskursa sīkāka analīze. Tika analizēta „mēs” un „viņi” atšķirību diskursa uzbūve, kas konstruēti, izmantojot atšķirību un diskriminācijas diskursa pamatelementus - ideoloģiski izplatītu un neskaidri strukturētu varas, politiskās kontroles un dominances, kā arī diskriminējoši stratēģisku valodas lietojumu.

1. Kā pirmais konstruētā „mēs–viņi” atšķirību diskursa elements tika analizēts: **kategorizācija** un **novērtēšana**, kuru ietvaros tiek izteikti spriedumi par ebreju tautas kā grupas raksturīgākajām fizioloģiskajām un psiholoģiskajām īpašībām ar mērķi radīt „viņu” negatīvu tēlu laikraksta „Latvijas Sargs” auditorijas acīs. Par zīmīgākajām „mēs–viņi” atšķirību diskursa kategorizācijas vienībām laikraksta publikācijās bija iespējams identificēt: 1) ebreju fizioloģisko jeb ārējā izskata īpatnību uzsvēršana un pārspīlēšana, piemēram „...saule pa zemes virsu staigā. Kūp visa pasaule. Kūp strādniekam piere, kūp resnam spekulantam pauris.. Lūk, kā resnie „baltkrievi” ar melnām acīm un melniem matiem sviedros peld..”¹²², kā arī tiek uzsvērta, piemēram, ebreju īpatnējā, atšķirīgā smaka „...žīdu profesors Eduards Sans Berlīnes auditorijā pilnīgi atklāti atzinies, ka nezaudējot savu raksturīgo – īpatnējo smaku arī pēc desmitkārtīgas krustošanās ar sievietēm no svešas cilts, un viņu, t.i. žīdu smarža esot vienmēr dominējoša..”¹²³ Publikācijās tiek uzsvērta arī: 2) ebreju pārdabiskā vairošanās spēja un rases tīrasinības noturēšana „...žīdu augstākais bauslis ir piepaturēt savas rases tīrasinību. Viņi paši labi zina, ka tikai caur savas sugas tīrasinību viņi ir valdnieki pār mums – nežīdiem. Viens no žīdu svētākiem baušļiem ir Bībeles vārds: augļojaties un vairojaties un piepildiet šo zemi. Žīdi ne bez iemesla uzskata to jau par nepieciešamību un ķeras pie tā izvešanas „praksē” ar jo sevišķu enerģiju..”¹²⁴ „...katram

¹²² Šanteklers, L. (1920, 11. jūl). Jūlija tveicē. *Latvijas Sargs*. 2. lpp.

¹²³ Teikmanis, T. (1922, 1. febr.) Žīdi – turpinājums. *Latvijas Sargs*. 3. lpp.

¹²⁴ Turpat.

žīdam pēc viņu tikumības mācības jāpilda viņu divi vissvarīgākie pienākumi: 1) jāpārzin Talmuds, un 2) jāvairo Ābrama pēcnācēji..”¹²⁵

2. Nākamais veidotā „mēs–viņi” atšķirību diskursa konstrukcijas elements tika analizēts „mēs” **diskursa uzbūve**, veidojot pozitīvu sevis (šajā gadījumā – latvieša) aprakstu un paštēlu, pretstatā ebreja „negatīvajam” tēlam, piemēram „*ja latvieti kāds dzērājs nogrūž zemē, tad viņi nesaka ne vārda. Bet vajaga tik pat niecīgam gadījumam notikt ar vācieti vai ebreju, kā minētā naktī un nu viņam ir veseli grautiņi, zemes trīces un ūdens plūdi, kas nākuši pār nekulturālo un šovinistisko Latviju.*”¹²⁶ Antisemitisma diskursa ietvaros latvietis tiek konstruēts kā ebreju kundzības un dominantes nepelnīti apspiestais ekonomiskajā, sociālajā un politiskajā dzīvē „*ja tikai pavirši vien acis pametam uz mūsu Rīgu, kur gandrīz visa tirdzniecība jau pārgājusi žīdu spekulantu rokās, kamēr latviešu godīgi uzņēmēji nav spējīgi ar viņiem konkurēt, jo viņiem nav ne to kapitālu, nedz ar to apgrozības.*”¹²⁷, vai „*latviešu zemnieki, paši noguruši līdz nāvei no smagā darba, trenc nodzītus zirgus pa šausmīgo ceļu ar milzīgiem vezumiem, trenc, kamēr zaudē savu, varbūt pēdējo zirgu. Viņi taču ir spiesti raust žīdiem, šiem visas pasaules parazitājiem – zeltu rokās, saņemdami sev kā atlīdzību izsmieklam līdzīgu samaksu par savām pūlēm.*”¹²⁸

Izmantojot abus paņēmienus, laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijās tiek konstruēts „mēs–viņi” atšķirību diskurss, norādot uz ebreju kā tautas negatīvajām īpašībām, parazitismu, vēlēšanos pārņemt virskundzību Latvijā un pasaulē, kā arī konstruējot pozitīvu „mēs” aprakstu, tā veidošanā izmantojot faktu sagrozīšanu un noliegšanu, tādējādi cenšoties panākt antisemitisma ideju atbalstu auditorijas ietvaros. „Mēs–viņi” atšķirību diskurss tiek radīts, izmantojot visus vēsturiskās diskursa analīzes analītiskajā shēmā (sk. 5.2.1.1.1. att.) minētos paņēmienus, izteiksmes līdzekļus un lingvistiskās realizācijas formas, kuru pielietojums sīkāk tiks analizētas turpmākajā pētījuma gaitā.

6.3. Argumentācijas stratēģijas

¹²⁵ A-es. (1923, 18. maijs). Žīdu pasaules uzskats un sabiedriskā darbība. 5. daļa. *Latvijas Sargs*. 2. lpp.

¹²⁶ Blanks, E. (1920, 4. jūn.). Stingru politiku. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹²⁷ Ve., K. (1921, 25. maijs). Esat nomodā! *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹²⁸ D-s., V. (1923, 18. apr.). Žīdu nagos. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

Analizējot antisemitisma diskursa veidošanu laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijas, uzmanība tika pievērsta sekojošām diskursīvajām stratēģijām un tehnikām, ar kuru palīdzību tiek konstruēti diskriminējošie diskursi: 1) attiecinošās jeb izvirzīšanas stratēģijas; 2) predikācijas jeb nepamatota apgalvojuma stratēģijas; 3) argumentācijas stratēģijas; 4) perspektīvas stratēģijas un 5) intensifikācijas un atvieglājumu stratēģijas. Kā uzsver vēsturiskās diskursa analīzes autore R. Vodaka, minētās stratēģijas un noliegumi tiek realizēti, izmantojot sagrozītas argumentācijas tehnikas ar mērķi ietekmēt un devalvēt indivīda uzskatus.

1. *Attiecinošās jeb izvirzīšanas stratēģijas* ietvaros sociālie aktori (šajā gadījumā ebreji) tiek konstruēti un reprezentēti kā vispārneatzīti elementi, tos kategorizējot kā „parazītus” un „nevēlamus elementus”. Antisemitisma diskursa konstrukcijā, minētās stratēģijas lingvistiskai ilustrācijai visbiežāk tiek izmantotas metaforas un sinekdoha (visu īpašības tiek piedēvētas vienam). Par visizplatītāko sinekdohas lietojumu uzskatāms termina „žīds” lietojums vienskaitlī, vispārinot un attiecinot šo īpašību uz visiem ebrejiem, radot nepareizu priekšstatu par tautu kopumā, piemēram, „...priekš žīda sociālisms ir tikai līdzeklis tautas izmantošanai.”¹²⁹, vai „...saujai žīdu neļausim nožņaugt veselu tautu.”¹³⁰ Līdzīgi par plaši izplatītu attiecinošo lingvistisku pastiprinājuma forma laikraksta publikācijās uzskatāma metafora, piemēram „...visa brīvā tirdzniecība nāks žīdu makā.”¹³¹, kā arī ebreji nievājoši tiek dēvēti par „Mozus bēgļiem”¹³². Izmantojot attiecinošo diskriminējošo stratēģiju, ebreja tēls antisemitisma publikācijās viennozīmīgi tiek attēlots negatīvā nokrāsā ar mērķi panākt ebreja kā „nevēlama elementa” akceptēšanu auditorijas uzskatos.

2. *Predikācijas jeb nepamatota apgalvojuma stratēģijas* ietvaros tiek stereotipizēti ebreju negatīvu iezīmju vērtējumi, kas tieši vai pastarpināti sevī ietver nepamatotu apgalvojumu. Ebrejs tiek pozicionēts kā „spekulants”, „varas un naudas kārs”, piemēram „...nauda valda pār pasauli – ir viņu vienīgais bauslis.”¹³³, „...mums jāizsaucas – ak tu žīda dvēsele, vai tu arī pazīsti kādu baznīcu, izņemot savu biržu?”¹³⁴, „...tad saradās žīdi no malu

¹²⁹ Lazdiņš, R. (1921, 21. maijs). Norobežošanās. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹³⁰ B., I. (1920, 17. sept.). Jāatver nodaļa žīdi Latvijā. *Latvijas Sargs*. 3. lpp.

¹³¹ Ve., K. (1921, 25. maijs). Esat nomodā! *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹³² B., I. (1920, 17. sept.). Jāatver nodaļa žīdi Latvijā. *Latvijas Sargs*. 3. lpp.

¹³³ Miesiņš, D. (1924, 20. jūl.). Visbriesmīgākais žīdu līdzeklis tautu iznīdēšanā. *Latvijas Sargs*. 2. lpp.

¹³⁴ R-is. (1923, 3. jūl.). Atpestī mūs no ļauna. *Latvijas Sargs*. 2. lpp.

*malām un tūlīt ķērās pie sava, kā visur pasaulē graužoša darba – iesūkt sevī visas zemes bagātības uz zemes iemītniekus dabūt zem sava jūga..”*¹³⁵ Taču, kā atzīst vēsturnieks Aivars Stranga, šos stereotipus nevar atzīt par pamatotiem, viņš norāda, ka „...nereti antisemitisms uzliesmoja tieši juku, kara vai pirmajos pēckara gados, bieži – bet, ne vienmēr – sociāli zemākos, nabadzīgākos slāņos, kuri ir neapmierināti ar savu stāvokli sabiedrībā. Savukārt jēdziens „spekulācija” ir diezgan neskaidrs un ne tikai tobrīd ietvēra sevī arī kļūdainus priekšstatus, aizspriedumus un skaudību pret sekmīgu saimniecisko darbību, kura bija pilnīgi legāla un ļāva veiklākajiem un pārgalvīgākajiem (t.sk. arī ebrejiem) nopelnīt ātri un daudz.”¹³⁶ Arī antisemitisma pētnieks Leo Dribins uzsver: „Ebreji bija vienīgā tautība Latvijā, kas no pasaules kara iznāca, saglabājusi prāvos kapitālus. Tā nebūt neizpaudās viņu amorālisms, „parazītisms”, ļaunprātīgums, bet izcila spēja veikt saimniecisko darbību arī sabrukuma laikos.”¹³⁷

3. *Argumentācijas stratēģijas* ietvaros tiek konstruēti konkrēti ebreju kultūras stereotipi ar mērķi pamatot iesaistīšanos valsts politiskajā dzīvē. Antisemitisma diskursa ietvaros tiek pausts stereotips, ka, lai ebreji iegūtu virskundzību pār visas pasaules valstīm, piemēram „...*žīdu vienīgais, īstais dzīves mērķis – pilna, neierobežota virskundzība pār visām pasaules tautām..”*,¹³⁸ ar ko arī tiek pamatota viņu iesaistīšanās atsevišķu valstu, tai skaitā arī Latvijas, politikā un cenšanās palielināt savu politisko ietekmi. Diskursa ietvaros tiek konstruēti ebreju kultūras stereotipi, lai izskaidrotu ebreju iesaistīšanos valstu politiskajā dzīvē arī vēsturiskā kontekstā, piemēram „...*lai sekmīgāki izvestu savu noziedzīgo politiku pret miermīlīgajām arāju tautām Ēģiptē un Kaldeju zemē, laida apgrozībā savas skaistās sievas, kā arī meitas. Kas nebija iekarojams taisnīgā ceļā, tas sievietēm bija jāpanāk ar viltu kaut vai godu upurējot...*”¹³⁹

4. *Perspektīvas stratēģijas* ietvaros freimings vai diskursa attēlojums pielieto ziņošanas, apraksta, stāstījuma vai citēšanas līdzekļus. Pēc publicētā stāsta vai notikuma atainojuma iespējams identificēt raksta autora nostāju konkrētajā jautājumā. Šī stratēģija uzskatāma par izplatītu laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijās, kuras analizējot,

¹³⁵ A-es. (1923, 6. jūn.). Žīdu pasaules uzskats un sabiedriskā darbība. 19. daļa. *Latvijas Sargs*. 2. lpp.

¹³⁶ Stranga, A. (2002). *Ebreji un diktatūras Baltijā (1926-1940)*. 107. lpp.

¹³⁷ Dribins, L. (2002). *Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats*. 86. lpp.

¹³⁸ A-es. (1923, 25. maijs). Žīdu pasaules uzskats un sabiedriskā darbība. 9. daļa. *Latvijas Sargs*. 2. lpp.

¹³⁹ Miesiņš, D. (1922, 19. sept.). Atbilde Jeruzaleminam. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

viennozīmīgi iespējams identificēt raksta autora negatīvo nostāju ebreju jautājumā, kā rezultātā viss raksts vai notikuma atainojums iegūst negatīvu nokrāsu un antisemitisma pieskaņu, piemēram, atainojot 1920. gada 1. un 2. jūnija uzbrukumus ebrejiem Rīgā, tiek rakstīts, ka „*grautiņš mūsu pilsētā nav bijis un viena daļa ebreju viņu redzējusi, tādēļ, ka bailēm lielas acis..*”¹⁴⁰ kā arī ziņojot par 1923. gada martā notikušo demonstrāciju pret ebreju saimniecisko varu, raksta „*publika izturējās priekšzīmīgi un nebija dzirdami pret žīdiem pat ne apvainojošu vārdu, izņemot pa retam izsaucienam: „Žīdi, laiks uz Palestīnu!”*”¹⁴¹ Šīs argumentācijas stratēģijas biežs pielietojums laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijās izskaidrojams ar faktu, ka izdevuma finansētāju un redakcijas maiņas rezultātā 1922. gada rudenī, laikraksts turpināja iznākt konservatīvāku, galēji labēji politiski orientētu žurnālistu vadībā un uzskatāms par visradikālāk nacionāli noskaņoto 20. gs. 20. pados iznākošo preses izdevumu Latvijā, kas savās publikācijas popularizēja antisemitisma idejas.

5. *Intensifikācijas un atvieglotumu stratēģijas* ietvaros tiek pastiprināts antisemitisku izteikumu nepārprotamais iedarbīgums. Minētās stratēģijas izmantojums identificējams kā atklātu, neslēptu negāciju izteikumi, nemēģinot ziņojumu paust mājienu un zemtekstu veidā, bet gan izmatojot tiešus, aizskarošus argumentus un apgalvojumus par ebreju draudiem latviešu tautai, piemēram „*ir jāzin, ka neviens nav tik bezkaunīgs, kā žīds, ka ne pie vienas tautas parazitisms nav tā attīstījies, kā taisni pie žīdiem..*”¹⁴² „*kā mūsu augstskola varēs tuvākā nākotnē drīz atsvabināties no žīdu pārplūduma, pateicoties „Latvijas Sarga” ierosinājošiem un nacionālo atmodu pamudinošiem rakstiem, kā arī visa kulturālā un ekonomiskā dzīve ir jāatbrīvo no žīdisma virskundzības..*”¹⁴³

Izmantojot minētās stratēģijas un lingvistiskās realizācijas formas, tiek konstruētas vairākas, izteikti diskriminējošas antisemitisma diskursa sastāvdaļas, pirmkārt, atbildības vai vainas noliegšana (piemēram, ebreju fiziskā iespaidošana vai apspiešana), kuras ietvaros notiek t.s. apmelošanas sagrozīšana – netiek atzīta latvieša vaina vai atbildība, kas saistīta ar ebreju jautājumu, tā vietā, publikācijas ietvaros prasmīgi izvairoties no atbildības par minēto notikumu, piemēram, mēģinot ironizēti atspēkot uzbrukumus laikraksta līdzšinējām „Latvijas Sargs” nacionālistiski noskaņotajām publikācijām „*tas nav nekāds brīnums, jo arī Satversmes Sapulcē viņi jau vairākkārt ir sludinājuši, ka latviešu tauta pati visus ārzemniekus*

¹⁴⁰ A. (1920, 11. jūn.). Bailēm lielas acis. *Latvijas Sargs*. 3. lpp.

¹⁴¹ Dievkociņš, R. (1923, 29. mar.). Demonstrācija pret žīdu saimniecisko varu. *Latvijas Sargs*. 2. lpp.

¹⁴² Sanders, V. (1922, 5. sept.). Žīdu žurnālistu profesors. *Latvijas Sargs*. 1.-2. lpp.

¹⁴³ Laikraksta “Latvijas Sargs” redakcija. (1922, 21. dec.). Pilsoņi – tautieši! *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

un spekulantus dikti mīlot un vienīgi „Latvijas Sargs” rīdot tautu pret tiem..”¹⁴⁴ Līdzīgi arī publikāciju autori cenšas noliegt savu vainu antisemītisku uzskatu popularizēšanā, piemēram: „...neesmu nebūt antisemīts. Tikai uzrādu uz žīdu dabas specifiskajām īpašībām, kuras viņiem pašiem jāsāk labot..”¹⁴⁵

Otrkārt, vainas piedēvēšana jeb t.s. „grēkāža” stratēģija, uzsverot, ka visu nelaimju cēlonis ir ebrejs. Šīs antisemītiskā diskursa sastāvdaļas konstruēšanā tiek izmantoti dažādi paņēmieni, piemēram, pārspīlēšana, konspirācijas teorijas u.c. Izteiktākās „grēkāža” stratēģijas kategorijas laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijās identificējamās, pirmkārt, ebreju vaina Krievijas revolūcijas īstenošanā „...ir arī skaidrs, ka Krievijas revolūcija ar sekojošo komunismu ir žīdu finanšistu darbs sava iespaida un žīdisma varas nostiprināšanai.. Pats Krievijas revolūcijas sākums ir caurim žīdīšs..”¹⁴⁶ Otrkārt, ebreju īstenotā pasaules virskundzība „...žīdi ar savu naudas velnu sirdī, Dieva vietā, visādā formā samaitājuši pārējo cilvēci. Kamēr mēs, nacionālisti, izcietām karu, gūstu un visādas mocības un cīnījāmies, tikmēr žīdi aizmugurē līksmodami atpirka no mums izpostītajiem mājas un veikalus..”¹⁴⁷ Treškārt, ebreju tautas tradīciju maldinoši skaidrojumi, ar tiem pamatojot noziedzīgas darbības „...žīdi bez parastās pātaru skaitīšanas un sinagogu apmeklēšanas ietura arī dažas gavēņu dienas, kad tie no zvaigznes līdz zvaigznei neko neēd. Šo tīri reliģisko bausli likumi pārvērtuši par visdrošāko naudas avotu, no kura tie sedz visus ārtiesiskus izdevumus. No tādiem gavēņa rubļiem un kapeikām sastādas miljoni. Jo nauda vajadzīga kāda nozieguma noklusēšanai, jauna likuma izdošanai vai vecā atcelšanai, piekukuļošanai..”¹⁴⁸ Ceturtkārt, ebreju ticības un tikumības mācības – Talmuda melīgi interpretējumi, raksturojot ebreju un neebreju attiecības „...kad pagatavo ēdienu priekš svētkiem, var pagatavot vairāk, kā savām vajadzībām, jo var gadīties, ka jāpabaro suns. Žīda pienākums dot iespēju sunim dzīvot, turpretim akumam (kristīgam – nežīdam) aizliegts dot, jo nav mūsu pienākums dot tam iespēju dzīvot (15)..”¹⁴⁹; „...žīda pienākums – priecāties par akuma nāvi (91)..”¹⁵⁰ Piektkārt, Reliģisku mācību maldinoša interpretācija „...vai nav apvainojoši, ka šie spekulanti, šie mūsu pirmā un augstākā pravieša un filozofa dievišķā Kristus slepkavas..”¹⁵¹

¹⁴⁴ Asars, J. (1920, 25. jūl.). Vēl par parazitājiem. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹⁴⁵ Grants, E. (1920, 17. okt.). Piezīmes pie Ivandes Kaijas vēstules Latvijas žīdiem. *Latvijas Sargs*. 3. lpp.

¹⁴⁶ Steinmans, H. (1923, 12. aug.). Žīdu varā. *Latvijas Sargs*. 5. lpp.

¹⁴⁷ R-is. (1923, 3. jūl.). Atpestī mūs no ļauna. *Latvijas Sargs*. 2. lpp.

¹⁴⁸ A-es. (1923, 25. maijs). Žīdu pasaules uzskats un sabiedriskā darbība. 9. daļa. *Latvijas Sargs*. 2. lpp.

¹⁴⁹ A-es. (1923, 19. maijs). Žīdu pasaules uzskats un sabiedriskā darbība. 6. daļa. *Latvijas Sargs*. 5. lpp.

¹⁵⁰ Turpat.

¹⁵¹ Laikraksta “Latvijas Sargs” redakcija. (1922, 21. dec.). Pilsoņi – tautieši! *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

Treškārt, upura – pāridarītāja maiņas stratēģija, kas tiek veidota antisemītisma diskursa ietvaros. Šī veida publikācijās ebreji no „upura” statusa tiek pārkonstruēti „pāridarītāja” jeb vainīgā lomā, piemēram, paužot uzskatu, ka ebrejiem piešķirtas pārlielu lielas tiesības, kuras tie ļaunprātīgi izmanto un nu nākas ķerties pie saimnieciskiem līdzekļiem, lai tos apspiestu „...mēs ar savu tuvāko mīlestību esam palikuši tādi mīkstcauļi, ka ļaujames no šiem Talmuda mācekļim ik uz soļa apcirpties, un tad nu, beidzot redzam, ka citas izejas nav, kā sludināt atklātu boikotu pret mūsu dzīves un valsts grāvējiem..”¹⁵², vai arī, aprakstot 1922. gada nogalē notikušo studentu sadursmi ar ebrejiem, norādot uz tās pamatotību un nepieciešamību, tādējādi pozicionējot ebrejus nevis kā upurus, kas cietuši sadursmē, bet gan kā pelnīti vainīgus „...jāatrod cits veids, kā veikt valsts pamatu grāvējus: mums jācīnās ar tiem ekonomiskā laukā, kas panākams būtu žīdu uzņēmumu boikotā..”¹⁵³

Par neatņemamo minēto diskursīvo stratēģiju sastāvdaļu uzskatāmas lingvistiskās realizācijas formas, kas kopā ar argumentācijas stratēģijām veido analizējamo publikāciju diskriminējošo diskursu saturu, uzsverot un akcentējot ar ebrejiem saistītos apgalvojumus un noliegumus.

6.4. Lingvistiskās realizācijas formas

Antisemītisma diskursa konstruēšanai laikrakstā „Latvijas Sargs” izmantotas daudzveidīgas lingvistiskās realizācijas formas. Plaši tiek lietoti dažādi mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi, stilistiskās figūras, kā arī atšķirīgi leksikas slāņi, galvenokārt ar emocionāli negatīvu nokrāsu. To izmantojums liecina par to, ka mērķauditorijai apzināti tiek radīts negatīvs priekšstats par ebreju minoritāti.

Mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi galvenokārt tiek izmantoti, lai rādītu sabiedrībai robežšķirtni un būtiskākās atšķirības starp „mums” un „viņiem”, pamatojoties uz ebreju materiālo stāvokli un jaunizveidotā parlamentārisma un Satversmes nepilnībām. Ebreju raksturojumam tiek izmantoti tādi spēcīgi epitēti kā „spekulācijas barveži”, „parazīti”, un tie veido ebreju kā nacionalitātes tēlu vairāk negatīvu, un varētu pat apgalvot, ka apzināti tiek rādīti kā drauds pamatiedzīvotājiem, kas var novest līdz „šausmīgam bezdibenim”. Jūdaisms pat alegoriski tiek salīdzināts ar „Damokla zobenu”¹⁵⁴ jeb pastāvīgi draudošām briesmām, kas „esot pacelts pār visām tautām”. Līdzīgi tiek izmantotas arī metaforas, piemēram, ebreji tiek saukti par „Mozus bēgļiem”,¹⁵⁵ tādā veidā mēģinot manipulēt ar sabiedrību, apgalvojot, ka

¹⁵² Spectator. (1923, 8. febr.). Quousque tandem! *Latvijas Sargs*. 1.-2. lpp.

¹⁵³ Nezināms. (1922, 12. dec.). Sadursme ar žīdiem. *Latvijas Sargs*. 3. lpp.

¹⁵⁴ Asars, J. (1920, 25. jūl.). Vēl par parazītiem. *Latvijas Sargs*. 1. lpp.

¹⁵⁵ B., I. (1920, 17. sept.). Jāatver nodaļa žīdi Latvijā. *Latvijas Sargs*. 3. lpp.

ebreji parazitē uz jaunizveidotās neatkarīgās valsts labklājību. Ar dažāda veida salīdzinājumiem un epitetiem tiek panākts efekts, ka ebrejus uzskata par reālu draudu sabiedrībai: „*Žīdi ir līdzināmi ķirmjiem, kas, nemitīgi urbdami Latvijas ozola mizā, panāks to, ka mūsu diženais koks neizbēgami reiz nokaltīs.*”¹⁵⁶ Par antisemitiskiem uzskatiem un par ebreju nostādīšanu zemāk par pamatiedzīvotājiem liecina metafora „nosmērēt rokas gar žīdiem”,¹⁵⁷ ar ko saprotama ebreju neatbalstīšana. Tiek uzsvērts uzskats, ka, ja ebreju dominance tādās jomās kā tirdzniecība, banku sektors un saimnieciskajā sfērā kopumā netiks apturēta, tad šī minoritāte, kura „vairojas kā smiltis jūrmalā” (salīdzinājums) izpostīs Latvijas nākotni.

Lingvistiskās realizācijas formas nepārprotami rada diskriminējošu iespaidu, un nemitīgi sabiedrība tiek pārliecināta par ebreju nodarīto kaitējumu, un radīta tiek ilūzija, ka ebreji nodara ļaunumu pamatiedzīvotājiem, to vēl vairāk emocionāli papildinot ar dažādiem stila un mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem, tādējādi varam secināt, ka tie uzskatāmi par antisemitisma diskursa konstrukcijas nozīmīgu sastāvdaļu.

¹⁵⁶ Teikmanis, T. (1922, 10. febr.). Žīdi – turpinājums. *Latvijas Sargs*. 3. lpp.

¹⁵⁷ Nezināms. (1922, 12. dec.). Sadursme ar žīdiem. *Latvijas Sargs*. 3. lpp.

SECINĀJUMI

Izvērtējot atlasītās publikācijas ar antisemītisku saturu pēc izvēlētajām pētniecības metodēm, iespējams izdarīt secinājumus par publikācijās konstruētā antisemītisma diskursa saturu un dinamiku laikrakstā „Latvijas Sargs” laika posmā no 1920. līdz 1928. gadam.

1. Empīriskā materiālā kvantitatīvā analīze pierāda, ka antisemītisma diskursa publikāciju uzliesmojums laikrakstā „Latvijas Sargs” ilga 5 gadus (1920–1925). Šajā laika posmā identificējamas 68 publikācijas, kuru ietvaros paustas un popularizētas antisemītisma idejas.
2. Veiktais pētījums uzskatāmi attēlo, ka 73% jeb aptuveni 2/3 publikāciju ar antisemītisku saturu tiek atvēlēta 1. un 2. lappuse ar mērķi piesaistīt lasītāja tūlītēju uzmanību, izvirzot tās par attiecīgās dienas vissvarīgākajiem notikumiem.
3. Laika posmā no 1920. līdz 1928. gadam laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijās iespējams identificēt 7 dažādus antisemītisma diskursa tematus: 1) „Ebreju pasaules virskundzība”, 2) „Ebrejs – spekulants”, 3) „Ebrejs – parazīts”, 4) „Ebrejs – svešais elements”, 5) „Ebreju pasaules uzskats un tautas īpatnības”, 6) „Ebreju boikots” un „Ebrejs – apspiestais” ar mērķi pamudināt individuus uz konkrētu darbību, tādējādi ierobežojot ebreju pilsoniskās, reliģiskās un politiskās tiesības, kā arī apgrūtinātu ebreju un neebreju savstarpējās attiecības.
4. Par nozīmīgu kvantitatīvu raksturlielumu uzskatāms arī antisemītisma diskursa satura tematu sadalījums laikrakstā „Latvijas Sargs”. Visplašāk konstruētais antisemītisma diskursa temats laikraksta „Latvijas Sargs” saturā (1920–1928) ir „Ebreju pasaules virskundzība” (23 publikācijas), kuros identificējami spriedumi, ka ebreji guvuši un turpmāk vēlas stiprināt un palielināt dominanti Latvijas ekonomikā. Otrs populārākais diskursa temats antisemītisma publikācijās identificējams „Ebreju pasaules uzskats un tautas īpatnības” (17 publikācijas), kurā pausti antisemītisma „teorētisko” uzskatu, kā arī ebreju tautas īpatnību un vēstures tendenciozi un melīgi skaidrojumi. Nākamā diskursa satura kategorija skaitliskajā ziņā tiek identificēta „Ebrejs – svešais elements” (13 publikācijas), kurā ebreji tiek pozicionēti kā pretpatriotiski noskaņoti elementi.

Līdzīgā skaitā tiek pausts arī ebreja kā „ebreja – spekulanta” pozicionējums (12 publikācijas), uzsverot, ka tādējādi ebreji grauj nacionāli un saimnieciski stipru Latviju. Par nozīmīgu antisemitisma diskursa sastāvdaļu uzskatāmas publikācijas ar mērķi panākt sabiedrības konkrētu rīcību – ebreju saimniecisku boikotu (9 publikācijas). Šīm publikācijām raksturīga tieša, atklāta valoda, bez slēpta zemteksta – aicinājumi boikotēt ebreju saimniecisko darbību, tādējādi cīnoties pret pārmērīgi lielu ebreju ieplūšanu Latvijā, kā arī to dominanti saimnieciskajā dzīvē. Par izplatītu antisemitisma diskursa tematu uzskatāmas publikācijas, kurās to autori pauž un atspēko viņuprāt t.s. „nepatiesās” citu laikrakstu vai pašu ebreju izplatītās ziņas par netaisnībām pret ebrejiem dažādos aspektos, norādot uz to absurdumu (8 publikācijas). Noslēdzošā antisemitisma diskursa kategorija laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijās identificēta „Ebreja – parazīta” tēla konstrukcija, kuras ietvaros ebreji attēloti kā amorāli un ļaunprātīgi elementi, uzsverot to kaitīgumu Latvijas valstij kopumā (8 publikācijas).

5. „Mēs–viņi” atšķirību diskursa konstruēšanā laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijās (1920–1928) tiek izmantoti sekojoši paņēmieni: 1) kategorizācija un novērtēšana, kuru ietvaros tiek izteikti spriedumi par ebreju tautas kā grupas raksturīgākajām fizioloģiskajām un psiholoģiskajām īpašībām ar mērķi radīt „viņu” negatīvu tēlu laikraksta „Latvijas Sargs” auditorijas acīs, piemēram, ebreju fizioloģisko jeb ārējā izskata īpatnību uzsvēršana un pārspīlēšana, ebreju īpatnējā, atšķirīgā smaka u.c.; 2) „mēs” diskursa uzbūve, veidojot pozitīvu sevis (šajā gadījumā – latvieša) aprakstu un paštēlu, pretstatā ebreja „negatīvajam” tēlam. Izmantojot abus paņēmienus, laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijās tiek konstruēts „mēs–viņi” atšķirību diskurss, norādot uz ebreju kā tautas negatīvajām īpašībām, parazitismu, vēlēšanos pārņemt virskundzību Latvijā un pasaulē.
6. Izmantojot 5 argumentācijas stratēģijas un tehnikas, tiek konstruētas vairākas, izteikti diskriminējošas antisemitisma diskursa sastāvdaļas, pirmkārt, atbildības vai vainas noliegšana (piemēram, ebreju fiziskā iespaidošanā vai apspiešanā), kā arī vainas piedēvēšana jeb t.s. „grēkāža” stratēģija, uzsverot, ka visu nelaimju cēlonis ir ebrejs. Šīs antisemitiskā diskursa sastāvdaļas konstruēšanā tiek izmantoti dažādi paņēmieni, piemēram, pārspīlēšana, konspirācijas teorijas u.c. paņēmieni.

7. Antisemitisma diskursa konstruēšanai laikrakstā „Latvijas Sargs” izmantotas daudzveidīgas lingvistiskās realizācijas formas. Plaši tiek lietoti dažādi mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi, stilistiskās figūras, kā arī atšķirīgi leksikas slāņi, galvenokārt ar emocionāli negatīvu nokrāsu. Tādējādi iespējams secināt, ka mērķauditorijai apzināti tiek radīts negatīvs priekšstats par ebreju minoritāti.

Veicot laikraksta „Latvijas Sargs” publikāciju satura analīzi, kopumā iespējams secināt, ka antisemitisma diskurss tiek konstruēts ar mērķi panākt ebreju lomas mazināšanos tā laika Latvijas ekonomiskajā, politiskajā un sociālajā dzīvē. Tas izskaidro antisemitisma publikāciju pārspīlēti aizskarošo un apvainojošo konstrukciju, ebreju tautas apzīmēšanai izmantojot jēdzienus „parazīts”, „nevēlams elements”, „Mozus bēglis” u.c., tādējādi norādot uz nepieciešamību atbrīvoties no ebrejiem kā minoritātes. Pētījums ataino, ka laikraksta „Latvijas Sargs” publikācijas kalpoja, lai norobežotu dažādas etniskās grupas un uzsvērtu viņu atšķirīgo stāvokli salīdzinājumā ar etniskajiem latviešiem, tādējādi radot priekšstatu, ka ebreji un citas mazākumtautības nav uzskatāmas par pilnībā likumīgiem „nacionālās” Latvijas valsts locekļiem.

Pētījuma rezultātā iespējams secināt, ka antisemitisma vilnis „Latvijas Sargā” sakrita ar tā izpausmju uzliesmojumu ikdienas praksē. Tādējādi var piekrist vēsturnieku A. Strangas un L. Dribina, kā arī aktīvā nacionālisma pētnieka U. Krēsliņa apgalvojumam, ka antisemitisma uzliesmojums norima 20. gadsimta 20. gados, saimnieciskajam stāvoklim Latvijā uzlabojoties.

Empīriskā pētījuma ietvaros tika sekmīgi īstenots pētījuma mērķis - noskaidrot diskursa konstrukciju un tā saturu laikraksta “Latvijas Sargs” publikācijās (1920–1928), tādējādi atrisinot izvirzītu pētniecisko problēmu – noskaidrot kā un kādā veidā laikrakstā “Latvijas Sargs” tiek konstruēts antisemitisma diskurss.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

Avots:

1. Laikraksts „Latvijas Sargs”. (1920, 1. janv.–1928, 31. dec.)

Literatūra:

2. Augoustinos, M., Reynolds, K. J. (2001). *Understanding prejudice, racism, and social conflict*. London: Sage Publications Ltd.
3. Bellers, S. (2008). *Antisemitisms: ļoti saistošs ievads*. Rīga: literatūras un filozofijas portāls 1/4 satori.
4. Blackledge, A. (2005). *Discourse and power in a multilingual world*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
5. Brempele, Ā., Flīgere, Ē., Ivbule, D., Lāce, L., Lazdiņa, M. (1988). *Latviešu periodika: bibliogrāfisks rādītājs. 3. Sējums: 1920-1940. 1.daļa*. Rīga: Zinātne.
6. Bryman, A. (2004). *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press.
7. Dribins, L. (2002). *Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats*. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 4. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
8. Dribins, L. (2008). Etnisko attiecību faktors Latvijas nacionālās historiogrāfijas sākuma periodā (1920 – 1940). *Etnisko attiecību faktors Latvijas vēsturē 20. gadsimtā*. Zinātniskās konferences materiāli 2008. gada 14. novembrī, Rīga, Latvija. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts.
9. Dijk, T. A. (2005). *Discourse and racism in Spain and Latin America*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
10. Fowler, R. (1991). *Language in the news: discourse and ideology in the press*. London, New York: Routledge.
11. Grant, C. B. (2003). *Rethinking communicative interaction: New interdisciplinary horizons*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
12. Horts, B. P. (2004). “Svešie elementi”. Latvijas Universitātes latviešu un ebreju studentu demarkācija un konflikts (1919–1940). *Latvijas Arhīvi*. 4, 34.-68. lpp.

13. Karady, V. (2004). *The Jews of Europe in the modern era: A socio-historical outline*. Budapest, New York: Central European University Press.
14. Krēšļiņš, U. (2005). *Aktīvais nacionālisms Latvijā: 1922-1934*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
15. Luhman, N. (2000). *The reality of mass media*. Cambridge: Polity Press.
16. Peterson, M. A. (2003). *Anthropology & mass communication: media and myth in the new millennium*. New York, Oxford: Berghahn Books.
17. Reisigl, M., Wodak R. (2001). *Discourse and discrimination: rhetorics of racism and anti-semitism*. London, New York: Routledge.
18. Rubinstein, H. L., Cohn-Sherbok, D., Edelheit, A. J., Rubinstein, W. D. (2002). *The Jews in the modern world: A history since 1750*. Oxford: Oxford University Press.
19. Stempel III, H. G., Weaver, H. D., Cleveland, G. W. (2003.) *Mass communication research and theory*. Boston: Allyn and Bacon.
20. Stranga, A. (2002). *Ebreji un diktatūras Baltijā (1926-1940)*. Rīga: Latvijas Universitātes Jūdaikas Studiju Centrs.
21. Šilde, Ā. (1992). *Latvijas vēsture, 1914.-1940.: valsts tapšana un suverēnā valsts*. Rīga: Zinātne.
22. Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter, E. (2000). *Methods of text and discourse analysis*. Los Angeles, London, New Dehli, Singapore: SAGE.
23. Treijs, R. (red.). (1996). *Latvijas Republikas prese, 1918.-1940*. Rīga: Zvaigzne ABC.
24. Weber, P. R. (1990). *Basic Content Analysis*. London: Sage publication.
25. Wodak, R., De Cillia, R., Reisigl, M., Liebhart, K. (1999). *The discursive construction of national identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
26. Wodak, R., Meyer, M. (2001). *Methods of critical discourse analysis*. Los Angeles, London, New Dehli, Singapore: SAGE.
27. Zelče, V. (2003). *Latvijas prese: 1918.-1934. gads*. Grām.: Bērziņš, V. (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture. 2. sēj.: Neatkarīgā valsts: 1918.-1940*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.